

Lovo je nasilje

PRIČE O SEKSUALNOM
UZNEMIRAVANJU

NINA ĐURĐEVIĆ · JANA LAJŠIĆ · ANA ADŽIĆ
ANA ZDRAVKOVIĆ · ALEKSANDRA CVETKOVIĆ
JELISAVETA PERIŠIĆ · HANA GILANJI
DAJANA ĐORIĆ · SARA JELENKOVIĆ
DUNJA MILANKOVIĆ · BOJAN BOGIŠIĆ
ANĐELA BRKIĆ · ANA MIRKAILO
IVA VUKADINOVIĆ · ISIDORA SIMONOVIĆ
NINA ANDRIJANIĆ · HENRIJETA ERCEG

IRIDA

100 je nasilje

PRIČE O SEKSUALNOM
UZNEMIRAVANJU

Sadržaj

Isidora Paklar: O nasilju se ne sme ćutati	9
--	---

ODRASTANJE

Nina Đurđević: DNEVNIK	19
Jana Lajšić: BOYS WILL BE BOYS	27
Ana Adžić: MOJ MALI, PLAVI ŠORTS	31
Ana Zdravković: DETINJSTVO I ZRELOST	39
Aleksandra Cvetković: LETNJI JE DAN	45
Jelisaveta Perišić: RUKE	49
Hana Gilanji: POSLEDNJI POZDRAV	55
Dajana Đorić: REZIME	59
U TEORIJI	60

ZRELOST

Sara Jelenković: ODRAZ U OGLEDALU	65
Dunja Milanković: BORILAČKA VEŠTINA	73
Bojan Bogišić: ISPIT	79
Anđela Brkić: GRIMIZNOCRVENA	89
Ana Mirkailo: PRAKSA	93
Iva Vukadinović: SMRAD	99
Isidora Simonović: DESILO (MI) SE	105
Nina Andrijanić: BELA KOŠULJA	117
Henrijeta Erceg: LJUBIČASTI CVET I JA	123
O autorkama i autorima	125

O nasilju se ne sme ćutati

„Desilo se više puta u različitim uzrastima, ali opisat ću prvi. Kada sam imala sedam godina, u blizini kuće, stariji muškarac koji je bazdio na alkohol dodirivao me je po telu i međunožju. Znala sam da ne bi smeo to da radi, ali nisam znala kako da reagujem. Ćak sam ja njemu rekla 'izvinite'.“

„Najupečatljivije je bilo u petom razredu kada me je nasred ulice zaustavio ćovek u kolima da pita za pravac, pa me navodno nije ćuo i pozvao me da pridem kolima u kojima je sedeo go, samozadovoljavao se i držao nož u ruci. Skamenila sam se i noge su mi se odsekle, nisam smela da idem sama u školu i iz škole narednih nekoliko meseci.“

„Ogroman broj komentara u vezi s mojim velikim grudima uvek i zauvek (traje i dan-danas). Do te mere

mi je bilo neprijatno komentarisanje mojih grudi da u izlasku nikad nisam išla u toalet da me neko ne bi komentarisao. Iako idem na psihoterapiju i dalje se nisam rešila stida zbog svojih grudi.“

„Pipanje u predelu grudi od strane trenera sporta koji sam trenirala kada sam imala trinaest godina.“

„Bila sam u bolnici na ortopediji sa slomljenom nogom. Bolničar je u pola noći ušao u sobu da nas 'opere'. Ja sam, iako nepokretna (imala sam šetalicu s kojom sam uspevala da odem u kupatilo), uspevala da brinem o svojoj higijeni i odbila sam. Iako sam nekoliko puta rekla 'ne' i 'ne želim', on je uzeo neku krpicu (kojom je i sve ostale žene u sobi čistio) i prvo njome prešao preko mog polnog organa, a zatim i rukom, koju je zadržao dosta dugo. Pogledala sam se posle toga sa ženom koja je prekoputa mene ležala, mislim da nam se obema smučio život i bilo nas je sramota.“

„Bila sam na javnom kupalištu, i tu je bio jedan čovek kog su sva deca volela. Dok smo tražili kamenje, kako bih 'čuvala' kamen koji smo pronašli, gurnuo mi je ruku u donji deo kupaćeg kostima, stavio tu kamen i prešao rukom. Imala sam samo dvanaest godina.“

„Stariji čovek je stao iza mene u autobusu i rukom me dodirivao po zadnjici i gurao mi ruku između nogu.

Imala sam dvanaestak godina i bila sam uplašena toliko da nisam mogla ni da izađem iz autobusa.“

– Anonimna iskustva iz Ankete o seksualnom uznemiravanju koju je sproveda IRIDA

„I ovo je nasilje“ jeste program koji IRIDA sprovodi s drugom generacijom mladih polaznica i polaznika, ovog puta baveći se temom seksualnog uznemiravanja.

U okviru programa osamnaest mladih ljudi pohadalo je onlajn edukaciju na IRIDIUM platformi, na kojoj su učili o samom fenomenu seksualnog uznemiravanja kao obliku rodno zasnovanog nasilja, ali i o tome kako da pišu o ovoj temi kroz formu kratke priče. Tokom višemesečnog rada, mladi su ovu temu istraživali uz mentorsku, ali i međusobnu podršku. Rezultat celog procesa su kratke priče koje se nalaze u zbirci koja je pred vama.

Rodno zasnovano nasilje usmereno je na osobu zbog njenog roda. Najčešće žrtve ove vrste nasilja su žene, koje su njime nesrazmerno više pogođene. Rodno zasnovano nasilje obuhvata fizičko, psihičko, seksualno i ekonomsko nasilje i, iako je u pitanju globalni fenomen, i dalje se o njemu ne govori dovoljno. To dovodi do toga da mladi (i ne samo mladi), osim fizičkog druge forme nasilja i ne prepoznaju, pa stoga i ne mogu na njega adekvatno da reaguju.

Seksualno uznemiravanje spada u seksualno nasilje, i u najširem smislu možemo ga odrediti kao svako ponašanje seksualne prirode koje je neželjeno. Ovo je specifična forma nasilja koja je toliko široko rasprostranjena da se najčešće i ne prepoznaje kao ono što jeste – nasilje. Umesto toga, seksualno uznemiravanje posmatra se kao normalan i nezaobilazan deo odrastanja i muško-ženskih odnosa. Zbog toga o njemu najčešće ne pričamo, ne tražimo pomoć, ne prijavljujemo.

Seksualno uznemiravanje može se ispoljiti na različite načine. Naš zakon prepoznaje verbalno (dobacivanje na ulici, neprikladni komentari, šale na račun izgleda, oblačenja, ucenjivanje poslatim fotografijama i slično), neverbalno (neprikladni gestovi, odmeravanje, pokazivanje genitalija i slično) i fizičko uznemiravanje (neželjeno dodirivanje, grljenje, pribijanje i trljanje uz drugu osobu i slično). Da je reč o ozbiljnoj vrsti nasilja govore posledice s kojima se žrtve suočavaju, nekada i do kraja života. One uključuju psihičke (depresija, anksioznost, osećanja srama, krivice...), fizičke (glavobolje, problem sa spavanjem, koncentracijom...), a često i druge socijalne posledice (izbegavanje odlaska na određena mesta, smanjena produktivnost na nastavi ili radnom mestu...).

Seksualno uznemiravanje se dešava svuda – u privatnom prostoru, ali i naočigled drugih – u autobusu, na ulici, na fakultetu, radnom mestu, u izlasku... Događa se gotovo svakoj ženi i devojčici i to više puta tokom života. Ne poznaje godine i uzrast, pa su devojčice često izložene ovoj vrsti nasilja već u detinjstvu. Tako devojčicama ne dajemo priliku da budu samo

deca, već ih kroz prva iskustva nasilja koja se javlja-ju veoma rano učimo da za njih nema prostora da budu bezbrižne. Često čujemo da su devojčice zrelije i ozbiljnije, a tako retko se zapitamo šta je to što ih tera da prerano odrastu i da li je to nešto na šta treba da budemo ponosni.

Nasilje opstaje u tišini.

Zbog toga je ovih osamnaest mladih ljudi odlučilo da mesecima istražuje ovu temu i kopa po svojim iskustvima, razgovara, promišlja, i na kraju i napiše priče koje se nalaze u ovoj zbirci.

Pozivam vas da pročitate knjigu koja se nalazi pred vama, a onda i da pričate o njoj. Sa svojim prijateljicama, sestrama, ženama oko vas.

Jer o nasilju ne smemo da ćutimo.

Isidora Paklar
Mentorka i koordinatorica projekta

ODRASTANJE

Nina Đurđević

DNEVNIK

27. mart 2010, subota

Dragi dnevniče,

Danas je bio tako lep dan, pa sam sa tetkom izašla u šetnju. Na putu do parka prošle smo pored mog vrtića. Setila sam se dana kada sam, baš u tom vrtiću, prvi put obukla svoju omiljenu suknjicu. Od žutog tila, kao za balerine! Igrali smo se žmurke i crtali kredama po betonu. Čak nas je i vaspitačica pustila u zadnji deo dvorišta! Pavle mi je prišao i rekao da njegov stariji brat kaže da ne bi trebalo da nosim tako kratku suknjicu, jer privlači pažnju. Nije mi se svidelo to što je rekao. Zašto bih privlačila pažnju? Rekla sam mami, rekla mi je da se šalio. Nisam razumela, ipak je njegov brat stariji. Mogao je samo da mi kaže ako mu se ne sviđa moja suknjica.

15. april 2013, ponedeljak

Dragi dnevniče,

Danas smo u školi obnavljali tablicu množenja. Još je nisam baš najbolje naučila, jako me muče tabele sa sedmicom i osmicom. Jovana je slavila rođendan, pa je delila bombone. One tvrde karamele koje ne volim, pa sam ih ponela kući sestri. Učiteljica je bila lepo raspoložena pa nas je pustila ranije na veliki odmor. Jurili smo se kada je Filip počeo da mi dovikuje da mu se baš baš sviđa kako mi stoje nove farmerke. Rekla sam mami, rekla mi je da to sigurno znači da mu se sviđam. Farmerke sam dala sestri, a karamelu sam pojela.

5. jun 2015, petak

Dragi dnevniče,

Konačno je počeo raspust i grad je pun ljudi. Marija i ja smo danas išle da vozimo rolere. Kupile smo i omiljene sladolede, pistać i vanila za mene i straćatela i jagoda za nju. U keks kornetu, mama nas je častila za dobre ocene! Dok smo se vozile parkom, prošao je čovek i rekao kako nam odlično stoje šortsići. Imao je godina, otprilike, kao tata. Rekla sam mami, rekla je da je to samo neka budala, da se ne obazirem. Neću više da nosim taj šorts.

16. januar 2018, utorak

Dragi dnevniče,

Danas smo se u školi dogovarali ko će s kim da sedi u autobusu. Uskoro idemo na ekskurziju na Divčibare! Sofija, Teodora i ja ćemo biti u istoj sobi! Jedva čekam! Na odmoru smo pravile spisak aktivnosti za zabavu u hotelu. Karte, fote, istina-izazov... Moj najbolji drug Jovan je prišao da mi kaže da obučem sestrin *push-up* brus. Kaže da ima odličnu ideju za izazov. Rekla sam mami, rekla je da su to dečaci. Nemam više najboljeg druga.

8. maj 2020, petak

Dragi dnevniče,

Bliži se matura! Pripremila sam diivnu haljinu sa žutom suknjom od tila. To je bila glavna tema na svim časovima. Na fizičkom nas je nastavnik terao da radimo dodatnu gimnastiku, jer smo zabušavale baveći se maturom. Preskakali smo kozlić. Pitao me je da li treniram odbojku, jer mi je telo kao nacrtano, pogotovo u tim najk helankama. Rekla sam mami, rekla je da pripazim na oblačenje, ako ne želim komentare. Kupila sam adidas trenerku za sledeći čas.

13. avgust 2023, nedelja

Dragi dnevniče,

Danas sam ceo dan provela na telefonu. Napolju je loše vreme, pa sam pozvala Ivanu da spava kod mene. Pravile smo „fotošuting“ u stilu devedesetih. Fotke su prejake, odmah je pala nova profilna. Odjednom mi je stiglo puno zahteva za praćenje, znale smo da profilna kida. „Neko vas spominje u komentaru objave profila @spotted_vracar_historical.“ Neko me je okačio na *spotted* profil. Neko drugi me je u komentarima tagovao i napisao „50e sat“. Rekla sam mami, rekla je da je to samo komentar na glupom internetu. Sklonila sam profilnu i promenila *username*.

1. januar 2025, sreda

Dragi dnevniče,

Nova godina, nova ja. Sinoć sam bila na dočeku na trgu, koncert je bio fenomenalan. Svi su pevali kao jedan. Ekipa je bila odlična, pa smo posle otišli u obližnji koktel klub. Obožavam koktele, a ovi praznični su im neverovatni, obožavam kombinacije sa cimetom. Oko ponoći parovi su se izdvojili, znaš već, poljubac u ponoć i slično. Odbrojavali smo i na 1 me je Stefan zgrabio oko struka i poljubio. Odgurnula sam ga. Rekao je: „Srećna Nova godina, srce“. Rekla sam mami, rekla je da se takve stvari na žurkama dešavaju. Neću više izlaziti na koktele.

17. novembar 2027, sreda

Dragi dnevniče,

Primili su me kao pripravnicu u velikoj firmi u centru grada! Oh, bila sam tako nervozna danas, bio je moj prvi radni dan. Sve je kao što sam zamišljala, prijatelji kažu da mi se baš posrećilo da dobijem priliku za posao u struci odmah posle fakulteta. Upoznala sam se s glavnim i odgovornim ljudima, vođama firme. Šef smene mi je rekao da je baš šteta što imam dečka, jer mu treba sekretarica kojoj naočare stoje tako provokativno kao meni. Zaćutala sam. Kolege su se smejale. Rekla sam mami, rekla je da je to samo fora, moram da se opustim ako želim da se uklopim. Naručila sam sočiva, sutra stižu.

26. novembar 2030, utorak

Dragi dnevniče,

Oh, danas je bio tako odvratn dan. Ceo dan je padala kiša. Ovaj grad je neverovatno hladan i siv u ovo doba godine. Auto mi se pokvario i morala sam da ceo dan presedam iz jednog u drugi oblik gradskog prevoza. Autobus, kao i uvek u špicu, pun. Momak i devojka sede i kikoću se. Divno mi je da vidim zaljubljene parove, podsete me na moj omiljeni žanr filmova – romantične komedije. Momak svoju šaku približava previše blizu gornjem delu devojčine butine. Ona mu odguruje ruku, on je vraća ispod suknje i besno joj šapuće nešto

na uvo. Devojka utihnu i spusti pogled. Okrenula sam glavu kada me je pogledao direktno u oči. Rekla sam mami, rekla je da svakako i ne treba da se mešam, to nije moja stvar. Sutra ću na posao ići taksijem.

12. februar 2032, četvrtak

Dragi dnevniče,

Danas nam je godišnjica braka. Uzela sam slobodan dan da bih iznenadila Milana. Očistila sam stan i spremila sam njegovo omiljeno jelo – taljetelje sa parmezanom. Kaže da ga one uvek podsete na naš medeni mesec u Italiji. Pričali smo o tome kako nam nedostaje to vreme. Rekao mi je da mu još nešto nedostaje sa tog medenog meseca i uhvatio me za grudi. Kaže, dugo to nije imao, zapustila sam ga, pogotovo otkad nam se rodila ćerkica. Pregrizla sam sebi jezik da je ne probudim. Rekla sam mami, rekla je da se neke stvari u braku od žene očekuju. Taljetelje su se ohladile, ovo je bio poslednji put da sam ih spremila.

25. februar 2035, nedelja

Draga mama,

Kada sam imala pet godina, rekla si da je to samo šala.

Kada sam imala osam godina, rekla si mi da to znači da mu se sviđam.

Kada sam imala deset godina, rekla si da je to samo neka budala u prolazu.

Kada sam imala trinaest godina, rekla si da su dečaci jednostavno takvi.

Kada sam imala petnaest godina, rekla si mi da pripazim na oblačenje.

Kada sam imala osamnaest godina, rekla si da je to samo komentar na internetu.

Kada sam imala dvadeset godina, rekla si da su takve stvari na žurkama normalne.

Kada sam imala dvadeset dve godine, rekla si da je to bila samo fora, moram da se opustim.

Kada sam imala dvadeset pet godina, rekla si da se ne mešam, to nije moja stvar.

Kada sam imala dvadeset sedam godina, rekla si da su neke stvari u braku očekivane.

Sada imam trideset godina i moj je red da kažem nešto.

Moj je red da kažem da ti nisi kriva, jer oni koji to jesu su te učili da tako reaguješ.

Moj je red da kažem sebi da nisam kriva, jer sam odgajana u svetu u kom oni koji to jesu nisu kažnjeni.

Moj je red da sa ćerkom podruku ustanem i stvorim svet u kom će oni koji nisu krivi nadjačati one koji jesu.

Jana Lajšić

BOYS WILL BE BOYS

Staša je sedela u busu na putu ka kući, nije ni primetila da je maltene stigla od misli koje su joj se rojile po glavi: „Zar je moguće da niko ne vidi koliko je sve to pogrešno, da li sam luda ili me prave ludom, možda sam preosetljiva?“

Staša je peti razred osnovne škole, nikada nije bila neka učenica već je, kako kaže, „zlatna sredina“, ali iako je veoma mlada ima jasne stavove, razmišlja i pokušava da prevlada unutrašnje borbe. Uvek ju je pogađala nepravda bilo koje vrste, tako da se nikad ne libi da se glasno suprotstavi bilo kome. Pa tako i sada nije mogla a da se ne zapita „kako celo njeno odeljenje i nastavnici ovo opravdavaju na tako glup način“.

Sve je počelo neki bi rekli bezazleno, pubertetetski, ali se dešavalo njenoj drugarici Emi.

Emi je lepa i pristojna devojka krupnih kestenjastih očiju i širokog osmeha koji krase perfektno beli zubi.

Uvek se isticala znanjem, ocenama i lepim ponašanjem. Ali pored toga isticala se svojom građom jer se razvijala brže od ostalih devojčica iz odeljenja. Već se primećivalo da postaje popunjena, obline su joj postajale izraženije, za razliku od sitne Staše koja se u tom trenutku isticala jedino brbljivošću.

U odeljenju nerazvijenih devojčica kada se istakneš tako nečim privlačiš i drugačiju vrstu pažnje, posebno dečaka koji polako postaju opterećeni ženskim oblinama. Ali nije bilo toliko zabrinjavajuće to što dečaci primećuju ono što su već svi primećivali početkom pubertetskih dana. Bez obzira na to što su joj pojedine devojčice u odeljenju zavidele zbog sve te pažnje dečaka, nisu bile svesne tereta koji malo raniji razvoj nosi sa sobom. Odjednom su dečaci iz odeljenja postali posebno zainteresovani za to da prate šta Ema piše na tabli kada izađe da rešava zadatke. Njihova pažnja se prelila u komentare i sitna dobacivanja na račun Eminih oblina. Staša se trudila da bude gluva i nema na takve komentare, uhvativši sebe kako u tom trenutku misli „ma, to su dečaci...“ Ali ne, to nije opravdanje za sve što će kasnije uslediti.

Situacija je kulminirala kada je drug iz odeljenja iz šale udario Emu po zadnjici. Bio je to Pavle, dečak koji je morao da bude „najhrabriji i najzanimljiviji od svih“. Njihova hrabrost je za Stašu bila velika glupost, bezobrazluk i besmisao.

Poznata po svojoj brbljivosti i zaštitničkom stavu prema drugarici, odmah je reagovala. Skočila je kao oparena u njenu odbranu. Reči su same navirale, od osude do predavanja o ponašanju i pitanja kako se

usuđuje, a onda je glas polako počeo da joj podrhtava jer je shvatila da je u svemu tome sama. Sve što je videla bio je Pavlov podsmeh i ignorisanje, a onda i preki pogledi ostalih, osuđujući podsmeh i šaputanje između devojčica iz poslednje klupe. Ućutala je i istrčala iz učionice. Imala je osećaj da će se rasplakati od neprijatnosti koju je osetila na sopstvenoj koži. Knedla joj je stajala u grlu danima, ni sama više nije bila sigurna u ispravnost svog stava, u svoj postupak, ponašanje. Da li je burno reagovala? Da li je trebalo da reaguje? Možda je preterala... Umesto da komentarišu Pavlovo neprimereno ponašanje, drugari su komentarisali nju. Nije više brbljivica, postala je „kraljica drame“. A Staša je znala ono što oni nisu: gde je jedna situacija, tu je i druga. Ali i najhrabriji začute kada osete da su sami u nekoj borbi. Tako je i ona. Nekoliko dana je bilo mirno, ali to nije potrajalo. Počela su upadanja u ženske svlačionice što je, naravno, bilo izuzetno smešno barem muškom delu odeljenja. Ali čak i devojčicama. Staša je počela da se presvlači u veceu, jer je i dalje nisu podržavali. Onda su počela začikavanja, podbadanja, i na tapetu nije bila samo Ema, nego i ona. Ako su Emi dobacivali zbog oblina, Staši su dobacivali zbog nedostatka oblina i sitne građe. Postala je „daska“. To je nije preterano pogađalo, više ju je bolela činjenica da niko u maltertiranju pojedinih devojčica ne vidi ništa loše. Mislila je da će možda makar nastavnici reagovati kada vide ta upadanja po svlačionicama, slučajno čuju dobacivanja ili njene rasprave sa dečacima, ali ne. Njima to nije bilo ništa ozbiljno i strašno. Po njihovim komentarima u stilu

„ma, to su dečaci“ sve je bilo jasno. Razmišljala je da se obrati nastavnicima direktno i objasni situaciju, ispriča ono što se sve dešava mesecima, ali nije želela još jedan nadimak, „tužibaba“.

S vremenom dečacima više nije bilo zanimljivo, kad se s njom ne bi svađali izbegavali su je kao i pojedine devojčice.

Kad je zazvonilo zvono koje je najavilo letnji raspust, Staša je s gorčinom u ustima i teškim osećajem u grudima pomislila „napokon malo mira“.

Ana Adžić

MOJ MALI, PLAVI ŠORTS

Svakog leta, od šestog razreda osnovne škole, okupljali bismo se u parkiću između zgrada tokom letnjeg raspusta. Svako bi poneo nešto: karte, sokove, telefon sa punom baterijom i, naravno, zvučnik kako bismo slušali muziku.

Maca i Kiki su bile nerazdvojne. Kada bismo u grupi svi sedeli, njih dve su uvek sedele jedna pored druge. Kada bismo pričali, njih dve bi se domunđavale. Mene bi ponekad uključile u razgovor, ali bih uvek znala da sam višak. Lule, Roki, Miško i Konj bili su glasni. Udarali bi se i govorili pogrdne reči kao da se šale. Njih četvorica su uvek bili prvi u parkiću sa kesama punim sokova i grickalica. Mene bi često začikavali, ali sam znala da im uzvratim. To je postalo neka rutina, dođem do njih, oni mi kažu nešto uvredljivo, ja im odgovorim, i svi se na kraju smejemo.

Pre nego što smo krenuli u srednju školu i pre nego što se društvo raspalo, odnos u grupi se promenio.

Muški deo grupe sve više je obraćao pažnju na devojke. Roki je počeo da se vrzma oko Mace, grlio je, čikao je nekim komentarima za koje je znao da će je naljutiti pa joj je glas postajao piskav od besa. Kiki je sve češće pričala sa mnom, pozivala me je da se same šetamo po kraju. Za kratko vreme postale smo veoma bliske. Lule, Miško i Konj bili su isti oni glasni, nestašni momci kao i ranije. Počela sam da primećujem kako Maca ponekad poskoči kad Roki prođe pored nje, kao da je nešto u momentu zaboli, i tada bi ga prostrelila pogledom punim besa. Kasnije sam shvatila da je u prolazu pokušavao da je uhvati za zadnjicu. Nisam bila jedina koja je to primetila jer je ostatak momačke ekipe počeo da imitira Rokija, tako da su Kiki i Maca postale mete. Nisu bile krive, naravno, svi smo ulazili u pubertet, dečaci su počeli da primećuju da se telo menja kako kod njih tako i kod devojčica. Bila je to neka radoznalost, ali mislim da su najviše bili radoznali oko toga koliko će devojčice da trpe njihovo pipkanje i štipkanje.

„Mama mi je rekla da mi sise neće porasti ako ih dečaci budu pipali“, pričala mi je Kiki dok smo sedele u parkiću. Tog dana dečaci su otišli da gledaju fudbal a Maca je bila na moru, tako da smo nas dve bile same.

„Tebi sise još nisu porasle?“, pitala me je zagledajući moje grudi. Nisam do tog momenta previše obraćala pažnju na svoje grudi, ili uopšte na svoj izgled.

„Nisu“, odgovorila sam joj pomalo tužno jer sam počela da se pitam kad ću ja imati grudi, da li će biti velike ili ću ostati ravna kao dečak.

„Kupila sam kod Kineza neki brus pun sunđera. Možemo da odemo da ga uzmeš i ti, da bude kao da imaš

grudi!“, oči su joj postale krupne i pune sjaja kao da je predložila da idemo u Diznilend. Ipak, ta ideja mi je bila odbojna, nije mi se žurilo da porastem. Posle nekog vremena i posle kesice suncokretovih semenki pridružili su nam se momci. Pošto Maca nije bila tu, dečaci su svu pažnju poklanjali Kiki, dok sam ja sedela na klupici pokušavajući da započnem razgovor za koji niko nije bio zainteresovan.

Dok sam se vraćala kući, različita pitanja rojila su mi se po glavi. *Da li sam dosadna? Možda sam se oznojila pa niko nije hteo da sedne pored mene? Ma ne, i dalje osećam svoj vanila parfem. Zaboravila sam karte pa su ljuti na mene? Niko nije ni pitao za krute, nije to sigurno. Možda im nisam interesantna kao Kiki i Maca? Moguće je da je to. Nisam dovoljno lepa za štipkanje. Možda bih mogla da obučem nešto kratko, ali sva odeću koju imam je dečja. Trebalo bi da odem do Kineza da uzmem onaj brus o kome je pričala Kiki. Nikad nisam nosila brus. Šta ako je neudobno? Ili mi se napravi žulj a onda mi sise nikad neće porasti.*

Sledećeg jutra mama me je probudila da odemo u kupovinu pre puta. Trebalo je da kupimo nove kupaće i još nešto lepo, ako nam se sviđi. Bile smo u kolima, radio se tiho čuo u pozadini, klima je radila i osećala sam kako mi vazduh pomera pramenove oko lica.

„Mama, da li sam ja lepa?“, pitala sam je dok sam gledala put pred sobom.

„Naravno da jesi. Ko ti je rekao da nisi?“, zabrinuto je skrenula pogled na mene pa ponovo na put.

„Nije niko ništa rekao nego kad svi zablejimo napolu niko neće sa mnom da priča. Svi se vrte oko Kiki i

Mace, a ja samo sedim na klupici. Svaki put kad hoću da pričam, niko se ne okrene“, krenula sam malo da jecam jer mi je bilo čudno zašto su me svi izbegavali.

„A Kiki i Maca? Je l' one pričaju sa tobom?“

„Da, ali čim dečaci počnu da pričaju sa njima ja postanem nevidljiva.“

U tom trenutku stigle smo na parking u tržnom centru. Kad je našla mesto i parkirala se, mama se okrenula prema meni i rekla:

„Dobro, ulazite u pubertet. Dečaci počnu čudno da se ponašaju u tom periodu, ali proći će. Nemoj da dozvoliš da se ponašaju loše prema tebi. Budi svoja i oprezna, molim te“, poljubila me je u čelo i izašla iz kola.

Naš mama-ćerka dan u kupovini je bio divan. Obe smo našle kupaći kostim za sebe i napravile pauzu za ručak u tržnom centru.

„Je l' ti imaš neki noviji šorts?“, upitala me je punih usta.

„Imam one što smo ih kupili prošle godine, ali malo su mi mali. Izgleda da sam porasla jer su mi sad jako kratki.“

„Ajde, idemo do one tamo prodavnice, videla sam da imaju šarene šortseve“, uperila je prstom pored moje glave. Kada sam okrenula glavu videla sam najšareniji izlog na svetu i jedva sam čekala da završimo sa jelom. Mama nije stigla da uzme poslednji zalogaj pre nego što sam očistila poslužavnike i odložila ih.

U prodavnici se osećao jak miris vanile, a utorkom srećom nema puno ljudi pa nije bilo gužve za kabine. Uzela sam nekoliko šortseva, ne zna se koji je bio drečaviji, i probala sam jedan po jedan. Rozi je bio previše

uzan i nisam mogla da ga zakopčam do kraja. Zeleni je bio previše kratak, kada sam izašla iz kabine mama i ja smo se samo pogledale i u isto vreme rekle „NE!“ Žuti sa narandžastim cvetićima mi je jako čudno stajao. Posle barem deset šortseva, na granici da obe odustanemo, mama je došla do kabine i rekla: „Ajde, probaj ovaj, ako ne valja idemo dalje“. Prebacila je preko vrata svetloplavi šorts sa belim radama na džepovima. Obradovala sam se kad sam videla dezen, nisam mogla brže da ga obučem. Bio mi je taman, nije me stezao oko stomaka i materijal mi nije grebao kožu. Kada sam se pogledala u ogledalo, pomislila sam: „Savršen je!“ Otvorila sam vrata kabine, izašla sam hodajući kao manekenka, s nogom ispred noge, prvi, drugi, treći korak, idem ka mami, okrenula sam se i stala. „To, bre! Odlično ti stoji! Ajde, uzimamo i idemo kući.“

Jedva sam čekala da pokažem društvu svoj novi plavi šorts. Kad smo stigle kući, bacile smo sve plave stvari na pranje i odmah ih stavile da se suše na terasi. Taj julski dan je bio među najtoplijima tog leta, barem je tako teta na dnevniku rekla, tako da su se stvari osušile za manje od dva sata. Kad je sunce počelo da zalazi, brzo sam obukla svoj novi šorts i izašla napolje.

Svi su već bili u parkiću, sedeli su na dve klupe koje su bile jedna pored druga. Skočila sam ispred njih i rekla: „Vidite moj novi šorts! Ima i bele cvetiće pozadi“, okrenula sam se nakratko da pokažem ukrase na zadnjim džepovima. Dečaci nisu nešto previše obratili pažnju dok se nisam okrenula, ali su zato Maca i Kiki odmah skočile da bolje pogledaju.

„Jao, kako je sladak šorts!“, rekla je piskavim glasom Maca.

„Pa gde si ga kupila? Hoću i ja takav, ali u drugoj boji“, nastavila je Kiki.

Ostatak večeri nas tri smo pričale o svemu, od Macinog mora pa do najnovije epizode serije, sve teme smo prošle uzduž i popreko. U jednom momentu dečacima se jeo sladoled i pitali su nas da li nama nešto treba iz prodavnice, a mi smo samo odbile ponudu i nastavile razgovor. Toliko smo se udubile da nismo primetile da dečaka nije bilo dobrih pola sata, da je mrak pao i da su se ulična svetla upalila. Usred moje rečenice čula sam Luleta kako glasno kaže: „Pazi, pčela!“ Pre nego što sam stigla da se okrenem, osetila sam tako jak ubod u zadnjicu da je istog trenutka počela koža da me peče. Sve se desilo za par sekundi, ali iz moje perspektive vreme se usporilo. Kad sam osetila ubod i čula smeh u pozadini, mrak mi pao na oči, okrenula sam se i najjače što sam mogla opalila Luletu šamar. Zastala sam, nisam mogla da verujem šta sam uradila. Svi su gledali u mene pa u Luleta koji je šokirano gledao u mene. Tišina je dugo trajala, sve dok Roki nije počeo da se smeje, a onda su i ostali počeli da se smeju. „Vidi je, udara kao brat“, rekao je Roki dok je stavljao ruku oko mog ramena. „Baš si, bre, borbena, nema s tobom zajebavanja.“

Veče se nastavilo standardno, ali momci su počeli ponovo sa mnom da pričaju. Pričali su sa mnom kao da sam drug a ne drugarica, što mi je bilo jako čudno. „Ih, bre, Jano, sad si naš brat“, rekao mi je Miško dok

mi je dodavao grisine. „Udaraš kao muškarac. Nema s tobom zezanja.“

Posle tog leta, moj plavi šorts sa belim radama ostao je zaboravljen u ormaru. Bilo je to prvo i poslednje veče da sam ga obukla.

Ana Zdravković

DETINJSTVO I ZRELOST

„Koliko ima sati, je l' znaš možda?“

Anju je ovo pitanje trglo iz misli. Sunčajući se na vrelom julskom suncu u parku preko mosta, Anja je zamišljala kako će izgledati peti razred. Sada više nije mala, kreće u ozbiljniji razred, samim tim i ona postaje ozbiljnija. Tako se bar osećala. Njena majka nije delila isto mišljenje: „Ne možeš sa drugarima do grada, još si mala za to, pozovi ih ako želiš da dođu kod nas na kolače.“ Zato je Anja znala da tri puta nedeljno, ponedeljkom, sredom i petkom, ima tačno pedeset i jedan minut da pretrči preko mosta do parka, igra se sa drugarima i vrati kući dok joj je majka na fitnes treningu. U poslednje vreme se nije dobro slagala sa drugarima iz parka, stalno su želeli samo da se igraju žmurke, a nju su počeli da interesuju tinejdž časopisi, posterii omiljenih pevača i Petar koji je živio u obliženjem gradu. Zato je iskoristila ovaj ponedeljak da razmisli kako da mu priđe.

„Ostavio sam sat kod kuće, a unuk mi se negde zagubio...“

Pogledala je u svoj stari, polurazbijeni telefon.

„Izvinite, naravno, 17.35 je.“

Još 15 minuta, a onda mora trčeći da pređe most, školski teren, ulicu i da uđe u dvorište. Ostalo joj je da uradi domaći i onda nakon toga može da pozove Nevenu, koja ide u istu školu kao Petar, i da...

„Je l' mogu da sednem tu kod tebe, dok čekam unuka? Sad će da se vrati, rekao mi je samo da će otrčati po sladoled, ne mogu da idem da ga jurim dok vučem ovaj bicikl... Ti si Mirina ćerka, je l' da? Čini mi se da sam te viđao po komšiluku.“

Pomerila se udesno u znak odobravanja. Bilo joj je čudno što zna čija je ćerka, nije ga se sećala. Zabrinula se da bi mogao da kaže majci da ju je video u gradu. Znala je da će se mnogo naljutiti na nju i da će njen savršeni plan za izlazak tri puta nedeljno propasti, više joj neće dozvoliti da ostane sama kod kuće. Počela je da smišlja i izgovore za majku, ali sve što bi joj palo na pamet nije bilo dovoljno dobro. Neće joj poverovati. Odlučila je da rizikuje.

„Izvinite, gospodine...“

„Slobodno me zovi Atanasije.“

„Izvinite, gospodine Atanasije... Nisam sigurna kako znate moju majku, ali da li mogu da vas zamolim da joj ne spominjete da sam danas bila u parku? Ja sam se krišom iskrala i ne bih da ona sazna, ne želim da brine.“

„Naravno, dete, nema problema, samo se nadam da neće još više brinuti ako pomisli da si se možda izgubila.“

„Ma ne, ne brinite, samo mi je važno da ne sazna za danas, neće se ona vratiti kući još 15 minuta sigurno.“

Prijateljski stav gospodina Atanasija izmamio je veliki osmeh na njeno lice, sigurno neće ništa preneti. Bio je i on nekad dete, zna kako je to. Sada već može da počne da pravi plan i za sredu, možda može i da pozove drugare iz škole s njom u park? Mogu da odu do glavne fontane...

Tok misli joj je opet zaustavio gospodin Atanasije. Ovog puta poljupcem u obraz. Lice puno bora, sa žutim brkovima i pokvarenim zubima. Bicikl je pao pored njega. Sramežljivo je spustila glavu i pogledala u svoje šake, pomerajući se još više udesno. Sada na kraju klupe, plašila se da podigne pogled. Setila se da mu nije pomogla da podigne bicikl, već se požalio da nema mnogo snage. Odjednom je ustala, sagnula se i podigla ga. Dok ga je naslanjala na ivicu klupe, osetila je nešto na zadnjoj strani butine. Mahinalno se pomerila, misleći da joj je sletela neka odvratna buba, ali je to bila ruka gospodina Atanasija. Pre nego što je i mogla da se sabere, povukao ju je kod sebe u krilo. Mazeći joj kosu, šaputao joj je stvari o kojima je samo krišom čitala u rubrikama tinejdž časopisa koje bi kupila i krila od majke ispod kreveta. Ruke su joj se zbijale sve više u telo, telo koje je postajalo sve pogrbljenije, kao da je pokušavala da se vrati u neki oklop. Nije mogla da razmišlja od nagona za povraćanjem, mislila je da je ovo neka greška, da ju je sigurno pomešao sa nekom drugom devojkom. Samo kad bi mogla da progovori i da mu objasni da je pogrešio. Zar nije rekao da će uskoro da mu se vrati unuk? Zašto mu je otkopčan šlic?

Dreka svraka zaustavila joj je tok misli. Pomahnitalo je gledala levo-desno tražeći spas. U park je ušetao neki zaljubljeni par, pa je Anja iskoristila trenutak da ustane.

„Ja stvarno žurim, izvinite, doviđenja, gospodine.“

Pokupila je torbu koju je ostavila pored ljuljaške, i samo što je brzim hodom krenula ka izlazu iz parka, čula je:

„Pozdravi mamu puno! I ne brini, ovo ostaje između nas.“

*

Težina njegovog tela pritiskala me je koliko i težina svake njegove izgovorene reči. Ni posle dve godine veze nisam uspela da se naviknem na to. Nisam dovoljno dobra ako ovo ne uradim. Tišina u meni odzvanja jače od osećanja krivice. Zašto mi ovo ne prija? Zašto nastavljam ako mi ne prija? To su pitanja kojima ne mogu da se bavim sada. Nisam tu da bih se pitala. Tu sam da obavim dužnost koja je nametnuta stotinama godina ranije. „Izdrži još samo malo“, govorim sebi dok divljački grizem donju usnu kako bih zaustavila suze. Lutaju mi misli. Zaboravila sam da kupim pastu za zube. Trebalo bi da isplaniram ručak za sutra, ipak dolazi njegova majka u posetu. Možda lovačke šnicle? Nagon za povraćanjem. Samo kad bih mogla da izađem iz svoje kože, makar samo nakratko, kad bih mogla da uzmem nož i napravim liniju duž svog tela, tako da mogu da napustim ovu ljušturu i odem što dalje, da ostavim za sobom deo sebe koji on može da koristi kako hoće.

„Ustani i istuširaj se, odvratna si tako.“

Noge, za koje nije moguće da su i dalje moje, odvođe me do kupatila, ruke, koje odavno pripadaju nekome drugom, puštaju tuš, i glava, zauvek moja, natapa se vrelom vodom. Možda, ukoliko je voda dovoljno vrela, ukoliko dovoljno jako trljam svaki deo svog tela, mogu bar malo da sperem osećanje sramote? Opekotine koje se stvaraju od ključale vode ne bole ni dovoljno blizu koliko ova bol koju osećam iznutra. Dok gledam penu kako se sliva po mojim stopalima, razmišljam kako sam dospela ovde. Dok čekam da se njegova pljuvačka spere sa mene, razmišljam kako ću dalje.

Mogu da kažem da me boli glava? – „Ovo ti pomaže kod glavobolje, biće ti bolje, popij i lek.“

Možda da sam dobila? – „Ima i drugih načina, Anja.“

Umorna sam? – „Spavaćemo kasnije, odmorićemo se do posla.“

Ne želim, jednostavno? – „Kako možeš to da kažeš, ako ti ne želiš, ja ću naći neku koja želi. Mogla si sa svim bivšima, znam ja, sve su mi pričali, a ovde mi se praviš naivna.“

Svaki put ista priča. Dok polako gasim tuš, mirim se sa sudbinom. Sada ne mogu ništa drugo da uradim. Put hodnikom od kupatila dugačak pet metara izgleda beskonačno. Na šta ću da naiđem kada uđem u sobu? Pogled nalevo na zid pun ikona i s tekstom iz Psalma:

„Da pođem i dolinom sjena smrtnoga, neću se bojati zla...“

Skupljam svu hrabrost da otvorim vrata. Oseća se lagano strujanje vazduha iz sobe. Škripu vrata prati zvuk pobede. Duboko disanje i tišina. Ritmički uzdisaji i izdisaji su kao muzika za moje uši.

Zaspao je.

Aleksandra Cvetković

LETNJI JE DAN

Letnji je dan, ideš ulicom sa drugaricom i uživaš u razgovoru. Onda ga vidiš kako nailazi – prepoznaješ mu hod. U trenutku kreće da ti lupa srce i znaš da ćeš da pocrveniš, ali si odlučila da prođeš pored njega kao pored stranca. Ako do toga uopšte bude došlo, od njega ćeš dobiti najobičnije „ćao-ćao“.

Nisi očekivala da ćeš ga sresti, iako ste u istom gradu. Nadala si se da ga je možda neka viša sila za- uvek sklonila iz tvog života i da više nećeš morati da ga vidiš.

A imali ste tako dobru vezu... Punu razumevanja, poverenja i poštovanja. Ljubavi, pre svega. Znaš da te je voleo. Možda je govorio da si premršava, možda nije poslušao nijednu pesmu koju si mu poslala, ili te nije slušao kada bi pomenula drugove – ali te je voleo.

Posebno te je voleo u kući njegovog druga, kada su svi već bili odavno pijani, a ti si ga svuda tražila. Na

kraju si shvatila da i on tebe traži, kada ste se sreli u jednoj od soba. Zatvorio je vrata i krenuo da te ljubi po vratu, govoreći kako bi trebalo da pređete na krevet. Zašto da ostane prazan kad ste već tu? Rekla si da ne želiš, da neko može da uđe u sobu svakog trena. Pa šta ako uđe? On te voli, a sada bi želeo da te voli još više. Valjda bi trebalo da i ti voliš njega. Da li je ovo tvoj način da mu kažeš da ipak nije tako? Da je tražio devojkicu po kući samo da bi na kraju bio odbijen? Sećaš se njegovog mračnog pogleda dok te pribija uz vrata i nastavlja da te ljubi. Jednom rukom drži tvoje, dok mu se druga spušta ispod tvog pojasa. Osećaš bol koji ne bi trebalo da bude tu, jer kako može ljubav da boli? Počinješ da mu govoriš da te pusti, da pomeri ruke i da želiš da izađeš iz sobe. Misliš samo na to gde ti je drugarica i da li te traži po kući. Samo želiš da si sa njom. Nekako uspevaš da mu pomeriš ruke i da otvoriš vrata. On ostaje besan i razočaran, govori ti kako si ti kriva što te je poželeo, a da sad mora da ostane sam u sobi pre nego što se pridruži društvu. Ti pronalaziš svoju drugaricu i kroz smeh joj pričaš šta se desilo. Mora da te stvarno mnogo voli čim nije mogao da se suzdrži. Trudiš se da je ne gledaš u oči i nastavljaš da igraš.

*

Odavno već niste zajedno – život ide dalje, fakultet ide dalje. Onda si na jednim vežbama dobila zadatak da glumiš napadača. Bez razmišljanja, u želji da što pre završiš s tim, krećeš da glumiš njega. Profesorka te hvali i govori kako si bila izuzetno uverljiva. Svaka

čast! Vežbe se završavaju i ti počinješ da plačeš. Prvi put shvataš da je tvoj napasnik bio tvoja prva ljubav.

*

Letnji je dan, ideš ulicom sa drugaricom i uživaš u razgovoru. Onda ga vidiš kako nailazi – prepoznaješ mu hod. U trenutku kreće da ti lupa srce i znaš da ćeš da pocrveniš, ali si odlučila da prođeš pored njega kao pored stranca. Ako do toga bude došlo, od tebe će dobiti najobičnije „ćao-ćao“. Vidiš da te gleda pravo u oči i kreće da se osmehuje, deluje kao da želi da zastane i popriča s tobom. Nezainteresovano kažeš „ćao-ćao“ i nastavljaš razgovor sa drugaricom. Krećeš da se smeješ, a dan odjednom postaje mnogo lepši.

Jelisaveta Perišić

RUKE

Koja je vaša supermoć? Sara ima četiri godine i ima čarobnu moć da vidi zombije koji su drugima nevidljivi i šunjaju se dvorištem. Brat joj je napravio mač od drveta i ona može da se bori sa njima.

Omatorila sam. Sara lepo može da vidi te sitne bubice koje se sakupljaju oko lampe u dvorištu i da izmisli supermoć kako bi pobedila te male, meni nevidljive zombije. Čak i bezobrazni krokodil koji pliva po dvorištu i boji se Sarinog supermača može da te ujede ako ne stojiš na stepeniku od ulaznih vrata.

Želim da imam supermoć. Želim da izvučem svu bol iz ruku moje mame. Ona ima male, sitne ruke, zadebljalu tvrdu kožu i na nekoliko jagodica i dlanovima žute mrlje od višeslojnih žuljeva nastalih dok je muzla krave i kopala baštu.

Moju mamu bole prsti, oko nokata su modri i ponekad krvare. Lomila je zglob, pa je kost ostala blago ispupčena. I danas vidim kako se trgne svaki put kad se rukuje s nekim, a slomljena kost je samo zarasla tako prkosno i ispupčeno, rešena da boli.

Ramena i nadlanice moje mame su bile modre. Bordo, sa purpurnim prelivom koji na ivici prelazi u tamnoplavo. Hematomi na rukama i nogama, podlivi oko očiju koje niko nije video jer uvek ima tamne podočnjake.

Pala je sa tavana. Ne znam šta je zvaničan stav lekara i genetičara, ali još je moja prababa imala nizak pritisak, isto tako i baba, onda moja mama, pa i ja tako, od nemila do nedraga, bog sam zna koliko je dug taj niz.

Pospanost, nesvestica, manjak energije, umor. Ali moja mama ustaje svako jutro u pet. Ona radi po ceo dan. No, nekako se desilo da joj se pritisak spustio baš tog dana dok se merdevinama penjala na tavan da odnese neke stare stvari. Zavrtelo joj se u glavi i pala je na nizak potporni zid.

„Pala sam.“

„Pala si. A kako si pala?“, upitala je doktorica i počela monolog. Stajala sam pored i plakala. Doktorica nije htela da prijavi, nije napisala izveštaj, nije naplatila ništa. Samo nas je uputila na urgentni i zaplašila mamu koja se tresla na stolici.

Nije htela da prijavi. Nije htela da snimi ruku, samo je htela kući, kod svojih životinja. Slava se bliži, celo proleće je radila, zar sad sve da joj propadne.

Alkohol i hepatrombin su sve što smo dobile u toj ordinaciji.

U mojoj glavi se realnost pomešala sa imaginacijom koju sam izmislila da ne bih morala da kažem šta se zaista desilo. Uzela sam slobodan dan: „Mami nije dobro, možda će morati u bolnicu, ne mogu sutra da dođem na posao. Izvinite što vam pišem ovako kasno“, glasila je poruka koju sam poslala to veče.

„Kako je mama? Šta kažu lekari?“ Isto pitanje iz dana u dan iz najbolje namere od svih kolega. A ja sam izvrtala odgovore, objašnjavala kako je kuća nadograđena i kako nikada nisu urađene stepenice za tavan. Kako mama ima nizak pritisak i kako su roditelji što su stariji sve više nalik deci.

Šta je trebalo da kažem, da ju je pretukao mučki, s namerom da je ubije? Da je rukom štitila glavu i da ju je napao s leđa?

Ja nemam tatu. Duskoro sam imala oca. Bio je on okej otac, relativno. Sem besa, osećanja su mu bila štura. Mislio je da je uloga oca puko izdržavanje i sve se svodilo na rečenicu: „Uzmi koliko ti treba para iz one kutije u vitrini“. Nikada nisam uzela koliko mi treba. Nisam mogla, jer sam znala da je većinu tog

novca kojim se on rasipa zaradila moja mama i njene izmučene ruke.

Znala sam u teoriji šta treba uraditi. Kako treba prijaviti, koga pozvati, tražiti izveštaj od lekara. Šta sam uradila? Ništa.

Ništa nisam uradila. Vrištim, želim da vrištim, želim da izvrnem ovu lažnu kožurdu i da pokažem sopstveno licemerje. Ja sam ćerka koja nije uradila ništa da pomogne sopstvenoj majci.

Ja nisam mogla ni sebi da pomognem. Dodiri su ostali urezani na mojim butinama. Dodiri koje tada nisam razumela ili nisam želela da razumem. Koliko dugo sam nakon toga bežala od dodira. Koliko sam se plašila muškaraca. Nisam ni sanjala da ću se jednog dana plašiti i oca.

Nije trebalo slušati ostale i njihove priče kako sistem ne funkcioniše i da će ako prijavimo biti samo gore. Nije trebalo. Trebalo je da je ubedim da ode, da je ohrabrim, da je više podržim, trebalo je prijaviti sve vidljive povrede poput onih na rukama, licu, telu moje mame, ali i onih nevidljivih, poput onih koje ja nosim.

U tom trenutku, svi su bili na mojim leđima. A ja sam najviše brinula o njoj, o najmlađem izdanku naše posve bolesne porodice. Ruke su joj se tresle, videla je mamu, plakala je, bila je besna, ljuta, tužna. Nije u redu, previše je mala za sve ovo. Jača je nego što mislim, ali

nije zaslužila ove scene, nije zaslužila patnju koja joj se servira.

Mamine oči su boje rđe. Rđa je oksid gvožđa, ona je žena od metala, čije su oči zbog velike količine suza promenile boju.

I posle svega ostao je samo strah. Strah da će to ponovo uraditi, ali da će ovog puta uspeti. I znam da je sreća u njenom glasu izrežirana predstava da se deca ne bi brinula.

Gde nasilje počinje i da li se ikada završava i da li je moja mama danas dobro?

Hana Gilanji

POSLEDNJI POZDRAV

Rekao si mi da je sve moja krivica.

Rekao si mi da sam ja kriva, iako si bio jedina osoba od koje to nikad nisam smela da čujem.

Bio si jedina osoba koja nikad to nije smela da mi kaže. A ipak si mi rekao i to baš tim rečima: „Ti si kriva“.

I te reči su ostale da odzvanjaju kroz večnost, kao eho nikad neprevaziđenog komentara.

I nakon svih reči podrške upućenih drugim devojkama u ovakvim situacijama, nakon što sam sebe toliko dugo zvala feministkinjom, nakon hiljadu puta izgovorenog „nije tvoja krivica“, stala sam i pogledala se u ogledalo.

Moje telo je izgledalo nekako drugačije, moja budućnost i prošlost u tom trenutku više nisu bile samo moje.

Znam da sam imala svoj život pre, ali više ne mogu da se setim kako sam ga vodila, koga sam pre videla u tom ogledalu.

Ko je bila ta osoba u odrazu?

I onda sam uhvatila sebe kako razmišljam da li bi bilo bolje da me nema i da više ne osećam svoje telo koje više i ne doživljavam kao svoje; da ne čujem svoje misli, koje su pomalo i tvoje, i da li bi svima zaista tako bilo bolje?

Gde je osoba koja je na protestima vikala: „Nasilnike u zatvore, pravda za žrtve nasilja!“, gde je njena hrabrost, gde se sakrila, zašto joj je utihnuo glas?

Gde joj je snaga, petlja, želja za pravdom?

Snaga je izneverila, petlja je tiho iščezla, odlučila se za neko drugo skretanje na raskrsnici, želja za sopstvenom pravdom je nestala sa odlukom da neću prijaviti.

Da neću nikome reći, da ću se povući, utihnuti, zaboraviti...

Jer, možda nije trebalo da pijem, možda je trebalo da obučem zatvoreniju majicu, možda nikad nisam smela da ustanem sama od stola.

Možda je trebalo da se više pazim, da manje izazivam, jer „muškarci imaju nagone“.

Pitanja: „Zašto nisi vrištala, pobešla, tražila pomoć, zašto nisi stisnula zube, prekrstila noge, udarila ga, zašto nisi nikome rekla, prijavila ga, otišla u policiju, zašto tek sada pričaš o tome?“, postala su previše lična.

Počela su da me guše, da mi govore da sam mogla nešto da preduzmem, da možda i jeste bila moja krivica.

Ali jesu li moje „molim te, nemoj“ i „prestani“ zaista bili tako tihi?

Da li su te reči zapravo bile izgovorene, ili je to bio samo monolog u mojoj glavi?

Zašto su mi se glasne žice stegle, zašto nisu ispustile nikakav zvuk?

I svaki tvoj dodir je sad drugačiji.

Tvoje ruke mi više ne pružaju sigurnost, tvoje prisustvo mi unosi neku neobjašnjivu nelagodu.

Svako tvoje „volim te“ zamenio je eho tog nikad neprevaziđenog komentara: „Ti si kriva“.

Ispričao si to i drugovima jer ipak ste vi kao braća, ipak vi sve delite.

I rekao si im šta mi se desilo, i kako sam ja kriva.

I pitao si ih kako sam to mogla da ti uradim.

Kako sam mogla da te prevarim?

Kako sam mogla tako da te izneverim?

Zar mi nisi bio dovoljan?

Zašto sam izmislila takvu priču samo da bih sakrila kako sam zapravo nemoralna?

„Ti si kriva.“

I odlučila sam da više ne želim da živim po tvojim pravilima, i da ne mogu da živim sa osećanjem krivice koje si ti u meni probudio.

Ne želim da živim u telu koje više ne doživljavam kao svoje, sa sudbinom nad kojom svi imaju više kontrole nego ja, ne želim više da živim sa tuđim prekim pogledima.

Dok pišem ovo shvatam da i jesam kriva. Bila je to i moja krivica.

A s tom krivicom više ne mogu da se nosim.

Ako čitaš ovo, svoje telo više ne osećam, svoje misli više ne čujem, i možda sada i jeste zaista svima bolje.

Mom dragom, sa ljubavlju šaljem svoje poslednje pozdrave <3

Dajana Đorić

REZIME

Kada si mala i ne znaš mnogo toga, ali znaš da se zbog njihovih pogleda, reči i dodira ne osećaš lepo, to je nasilje.

Kada te tata mazi kao da si velika devojčica, kao što to rade u filmovima koji nisu za decu, to je nasilje.

Kada te dečaci štipkaju i udaraju, kada ti pokazuju gde bi voleli da ih maziš i kada ti traže da te vide bez odeće, a ti se zbog toga ne osećaš lepo, to je nasilje.

Kada malo porasteš, pa nekome kome veruješ pošalješ fotografije da mu se dopadneš više a on te fotografije pokaže nekom drugom, to je nasilje.

Kada ti kažu ili rade stvari koje te povređuju i bole a zatim te ubeđuju da se to nije desilo, i da nije to baš tako kao što misliš, to je nasilje.

Kada uzimaju tvoj novac i ne daju ti da donosiš svoje odluke, kada ti ne daju da radiš i da budeš samostalna samo zato što si žena, to je nasilje.

Kada kažeš da nešto ne želiš a oni nastave, kao da tvoje reči nisu važne, to je nasilje.

I kada ne kažeš da ne želiš jer te je strah, ne znaš kako ili misliš da je kasno, i to je nasilje.

I kada opravdaju njihove postupke koji su prešli tvoje granice a tebe okrive zbog nečega što si obukla, gde si bila ili kako si se ponašala, to je nasilje.

Kada znaš da se zbog njihovih pogleda, reči i dodira ne osećaš lepo, prijatno ili srećno, to je nasilje, bez obzira na to šta drugi kažu, šta si nosila i da li si ih odbila.

U TEORIJI

Upoznala sam ga tog dana. Dugo smo pričali, i popili smo mnogo piva. Kada mi je postalo hladno, htela sam da krenem kući. Ubedio me je da prvo svratimo do njega. „Došla sam samo da upoznam tvoje mačke, ne bih se zadržavala.“ „Dogovoreno“, rekao je dok mi je dodavao čašu. Uzela sam je ne razmišljajući mnogo o tome. Zнала sam da sam već dovoljno popila, ali to je samo jedna čaša, svakako planiram da krenem kući uskoro pa je okej ako popijem još malo.

Onda sam se probudila u njegovom krevetu. Spavao je pored mene. Nisam stigla da racionalizujem, sećam

se samo da sam se osećala veoma neprijatno. Znala sam da odmah moram da odem kući. Sutradan sam ga pitala šta se desilo.

„Zar se ničega ne sećaš?“ Čudno, nije delovao iznenađeno. Rekao mi je da smo spavali zajedno. I nisam mu odmah poverovala. Znam da ne bih pristala na to, sigurno je šala. Ko bi se još šalio tako? „Nije mi prvi put da jebem nesvesnu devojku.“ Zvučao je ponosno. Rekao je to sa takvom lakoćom. Kao kada se javite poznaniku na ulici. Kao kada kažete nešto sasvim obično, nešto što nema nikakvu vrednost. Osetila sam kako me te reči bodu u stomak. Ko bi se još šalio tako? Bila sam jako ljuta. Ironično, bila sam ljuta na sebe.

Zar mu nisam rekla „ne“? Zar mu nisam rekla da ne želim to? Nikada više nismo razgovarali.

Ponekad se setim njegovog lica, dok perem zube ili dok se šminkam. Često ga se setim i kad se gledam u ogledalu ili perem sudove. I opet osetim kako me njegove reči bodu u stomak. Zar mu nisam rekla „ne“? Znala sam, u teoriji, da nisam kriva. Znala sam, u teoriji, da njegovo prelaženje mojih granica nije moja odgovornost. Znala sam, u teoriji, da je znao da ja to ne želim. Ako je istina sve to što znam, u teoriji, zašto se ipak osećam krivom? Zar mu nisam rekla „ne“?

Otišla sam kod drugarice sledećeg dana. Želela sam da mi kaže da nisam kriva.

Možda postane stvarno kada neko drugi to kaže. „Zašto si uopšte otišla kod njega, znaš kakvi su muškarci... Ma možda se šalio samo... Zar mu nisi rekla 'ne'?“

Nije mi rekla da nisam kriva. Nije mi rekla ono što sam znala. U teoriji.

ZRELOST

Sara Jelenković

ODRAZ U OGLEDALU

„Dakle, da li ćemo da nastavimo kod mene ili kod tebe?“, rekao je.

Stomak mi se grči dok gledam njegov samozadovoljni osmeh na licu.

„Ovde mi je ugodnije“, govorim dok mi glas drhti od neprijatnosti.

„U redu, kako ti želiš. Iako bi bilo interesantnije da smo na nekom boljem mestu“, govori dok seda pored mene.

Njegova ruka poseže za mojim kolenom i usne nalaze moj vrat. Mučnina me preplavljuje i osećanje nemoći mi govori da je kasno. Neću moći da pobegnem ovaj put. Više puta je pokušao, ali nikada nije dobio priliku, međutim danas nije moj srećan dan. Dodiruje mi grudi dok mu ruke istražuju moje telo. Pokušavam da vrištim, ali nema mog glasa. Odraz u polomljenom ogledalu mi pokazuje koliko sam prljava. Suze mi naviru i osećam da je ovo kraj. Uspeće...

Naglo se budim sa teskobom u grudima, još jedan košmar u nizu. Mesecima sanjam istu situaciju, ono što mi se dogodilo. Osećaj da me prati u stopu ne nestaje iako ga više ne viđam. Dobio je otkaz nakon što sam ga prijavila. Međutim, i dalje se plašim, strah da je on negde iza ugla i da čeka da se pojavim, ne prestaje. Mesecima ne spavam dobro, moja porodica ne zna šta mi se dogodilo, sve sam sakrila od njih, niko ne zna. Ne znam kako da se nosim sa svim tim, osećam se prljavo. Svaki put kad me neko pogleda, asocira me na njega, vidim ga u svakom momku koji mi se sviđa. Osećam strah i sramotu kada me dodirnu. Ne volim više zagrljaje, bude mi nagon za povraćanjem. Čime sam ja ovo zaslužila?, pitam se dok mi suze liju pod tušem. Moja majka i dalje insistira na tome da prevaziđem strah iako ne razume razlog, niti će ga ikad razumeti. Neću joj reći, kriviće sebe ako bude saznala iako nikako nije mogla da mi pomogne. U potpunosti sam sama. Zašto nisam barem nešto uradila? Zašto mu se nisam suprotstavila? Svakodnevna pitanja na koja nemam odgovor ponovo me proganjaju. Osećanje krivice me obuzima, sramota mi krivi sliku u ogledalu. „Ti si kriva. Da nisi ostala, ne bi ti se ovo desilo. Sada je na slobodi, pitanje je kad će pokušati da ti naudi opet.“ Osećam napad panike u grudima, još jedan u nizu. Vazduh mi ne dopire do pluća, suze mi liju niz obraze dok pokušavam da nađem pomoć. Uzimam telefon i zovem Ninu, ona će znati kako da mi pomogne.

„Halo? Darija, da li je sve u redu? Četiri i petnaest ujutru je!“ Ne odgovaram na njeno pitanje. Jedino što čuje jesu moji jecaji i poziv u pomoć. „Ponovo imaš napad panike, dolazim odmah kod tebe!“ Spuštam slušalicu i nadam se da će doći ubrzo.

Vidim pred sobom siluetu mlade žene koja liči na moju prijateljicu, čujem kako više moje ime pre nego što izgubim svest.

Satima kasnije, osećam hladnu ruku na obrazu. Vraćaju mi se sećanja i shvatam da nisam više sama. Ubrzava mi se disanje i nemir mi se ponovo uvlači u kosti.

„Darija, smiri se. To sam ja, Nina. Zvala si me. Ponovo si imala napad panike“, u glasu joj se čuje zabrinutost.

„Sada se sećam“, pokušavam da izgovorim, ali ne uspevam. Gledam njene oči pune suza pokušavajući da je razuverim i smirim.

„Nešto kriješ od mene, znam to. Ne mogu ti pomoći dok ne shvatim u čemu je problem. Noćima ne spavaš, nikada ranije nisi bila ovako loše“, govori odlučno.

„Desilo... desilo mi se nešto pre šest meseci“, sa prvim rečima i suze mi naviru. Pažljivo me sluša.

„Zaboga, Darija, zašto si to krila toliko dugo od mene? Znaš da sam uvek tu za tebe, i u dobrom i u zlu.“

Klimam glavom i nastavljam. „Sećaš se profesora Zdravkovića, profesora koji nam je predavao obligaciono? Dali su mu otkaz pre nekoliko meseci. Ja... ja sam bila razlog, uznemiravao me je mesecima...“

Godinu dana ranije...

„Požuri! Već uveliko kasnimo“, dozivam Milicu dok trčim ka vratima.

„Stižem, samo da ispeglam i ovaj pramen kose!“, više sa drugog sprata.

„Ovo nam je prvi dan na fakultetu i već kasnimo, savršen prvi utisak, zar ne?“

„Opusti se, Darija. Uvek kasnimo, navići će se“, govori kroz smeh.

„U pravu si... a sada krećem bez tebe, dodela počinje za 20 minuta!“

„Hej! Čekaj me! Nisi fer! Darija!“, viče iza mene dok otvaram vrata i glumim da odlazim. Čujem njene korake iza leđa i negodovanje zbog požurivanja. „Kao da ti nikada nisi kasnila zbog dobre frizure...“, dodaje prevrćući očima.

„Nisam! Zato, kada sam sama, svuda stižem na vreme.“
Izlazimo iz stana u žurbi i zovemo taksi.

Tri meseca kasnije...

„Za dve nedelje nam počinju ispiti, zaista ne znam šta da radim sa obligacionim pravom“, obraćam se Nini i gledam kako uzrujano pokušava da pronađe skriptu.

„Ne znam, stvarno ne znam, mesecima pokušavam da razumem svrhu tog predmeta, ali mi i dalje ništa nije jasno“, njen odgovor mi nije od pomoći.

„Razmišljam o tome da odem na konsultacije kod profesora Zdravkovića, nadam se da ću imati koristi od toga, valjda ću konačno nešto razumeti.“

„Ako misliš da je tako najbolje, idi. Ja ne planiram da idem kod njega, šta ako stekne utisak da nismo dobri studenti?“

Gledam je unezvereno i smejem se. „Zaista Nina, to nema smisla. On je profesor, njegov je posao da nam objasni nedoumice, logično je da ćemo tražiti pomoć.“

„Kako želiš. Ja ne idem.“

*

„Dobar dan, profesore. Zovem se Darija Spasić. Došla sam zbog konsultacija u vezi s predmetom koji predajete“, ulazim pažljivo u kancelariju.

„Dobar dan, Darija. Tako je, sećam vas se sa predavanja“, odgovara i ustaje. „Kako mogu da vam pomognem?“

„Bliži se ispitni rok, međutim jedna oblast koja će biti na ispitu mi nije nikako jasna“, odgovaram nervozno.

„Sedite i razjasnićemo sve što vam je nejasno.“

Četrdeset i pet minuta kasnije, u toku razgovora o lekciji, ustaje i staje iza mene. Osećam njegov dah na ramenu. Nedostaje mi vazduha. „Dakle, kolegice, da li vam je sada jasnije?“, pita me dok mi se približava.

„D-da, hvala vam mnogo“, nervozno odgovaram i odmičem se istog trenutka. Uzimam stvari i ustajem.

„Već idete? Mislio sam da vas pozovem na kafu“, odmerava me od glave do pete uz osmeh. Svaka misao mu se ocrtava na licu.

„Hvala vam, ali imam mnogo obaveza oko ispitnog roka. Doviđenja“, odgovaram dok užurbano izlazim iz njegove kancelarije.

*

„Srela sam ga nekoliko puta nakon toga na hodniku. Svaki put bi me odmerio i nasmejao bi se jezivo“, uznemireno prepričavam Milici šta mi se dogodilo na konsultacijama.

„Darija, molim te, ne preteruj. On je profesor, još je i oženjen, ne verujem da bi to uradio.“

Ne pokušavam da joj dokažem da nije u pravu jer znam da neću uspeti u tome. Previše veruje u to da su profesori iznad studenata. „U pravu si...“, klimam glavom i pravim se da je sve u redu, iako znam da nije.

*

Nedeljama kasnije, profesorovo čudno ponašanje se nastavilo. Neprimereni dodiri, reči i opaske, s vremenom su postajali sve nametljiviji i intimniji. Desilo se nekoliko puta da je prešao granicu, da ga je neko od studenata video, ali bi na tome ostalo. Studenti su ga se plašili, ja sam ga se plašila. Nisam smela da kažem „ne“. Noćima sam se pitala koje bi posledice bile ako bih ga prijavila. Čitala sam, samo sam želela da se semestar završi i da odem iz grada, ali pre nego što sam imala priliku za to, on je uspeo da mi naudi više nego što sam mislila da je moguće. Nakon toga sam odlučila da ga prijavim.

*

Nina me je gledala sa suzama u očima dok sam privodila priču kraju. „Bože, Darija! Ne mogu da verujem da si sve to preživela sama. Sada mi je jasno zašto si u takvom stanju. Veoma mi je žao!“, glas joj drhti dok me teši.

„U redu je, Nina. Nije tvoja krivica, to je bio moj izbor. Iskreno, plašila sam se da mi niko neće verovati. Međutim, sama znaš da više ne radi na fakultetu i zbog toga mi je jedino drago. Kako je vreme prolazilo,

saznala sam za još nekoliko devojaka kojima je uradio isto, čak i gore stvari nego meni. Svedočile su u postupku protiv njega, zbog toga se i završilo tako brzo i u tišini. Ostala sam anonimna u novinama, zato niko i ne zna šta mi se dogodilo“, govorim joj.

Osećam tople ruke oko sebe, Nina me grli. Čudan osećaj me obuzima. Prvi put nakon meseci punih mučnina, neprijatnosti i gađenja prema dodiru osećam lagodnost, mir. Suza olakšanja mi pada na koleno. Prvi jecaj izlazi iz mog grla nakon toliko vremena a sa njim i sva bol koju sam taložila u sebi. Njene oči mi poručuju da više nisam sama. „U redu je, Darija. Pusti sve, ti si najjača osoba koju poznajem. Možeš biti ranjiva, daj sebi oduška. Bezbedna si, nema ga više. Slobodna si.“

Sakupljam deliće polomljenog stakla i sastavljam novo ogledalo, gledam svoj odraz u njemu. Slobodna sam.

Dunja Milanković

BORILAČKA VEŠTINA

Ani se baš nije išlo na trening, ali je naterala sebe znajući da će joj dodatna fizička aktivnost pomoći u budućnosti. Kada je nečije telo udarilo u strunjaču, taj zvuk ju je trgnuo iz razmišljanja i podstakao da radi dalje. Jedan od učenika ju je napao, ona je parirala i bacila ga na pod.

„Jesi li čula novosti?“, upitao je Milan, njen dugogodišnji prijatelj iz kluba.

„Kakve novosti?“

„Neki novi majstor dolazi u naš klub. Trenirao je pre u Novom Sadu, pa se onda preselio i odlučio da se prebaci ovde“, odgovorio je Milan pre nego što je započeo novu tehniku.

„Aha, super. Još jedan nadobudni majstor koji će misliti da zna sve najbolje“, dodala je Ana prezrivo.

On se na to nasmejao i rekao: „Ne budi toliko pesimistična. Možda bude pristojan čovek.“ Ana je bila skeptična, ali je odlučila da zadrži mišljenje za sebe.

Ubrzo je novi majstor došao u klub. Nije bila preterano impresionirana njime, ali ako ništa drugo bar je bio spreman da čuje komentare i kritike na račun njegove tehnike i rada. Filip, novi majstor, polako je krenuo da se otvara i uklapa u društvo. Ana je primećivala da je obasipa komplimentima i činilo joj se da je primećuje više nego ostale u grupi, ali je to ignorisala. Kad joj se učinilo da je flertovao s njom, pokušala je da ga suptilno odbije. Ali to očigledno nije uspeo.

Na jednom uobičajenom treningu, kad su njih dvoje radili zajedno, dodirnuo joj je rukom obraz. To možda ne bi bilo tako čudno da je napadao u glavu ili sa strane, pa je slučajno omašio pravac samog napada, ali tehnika koju su radili podrazumevala je napad u stomak. Ana se zaledila, dok se on samo nasmejao i rekao: „Ups, izvini, promašio sam napad.“ Tokom ostatka treninga nije bilo više problema, pa je ona prihvatila da je to stvarno bila samo greška.

Ali onda se tokom drugog treninga desilo da je, dok su uvežbavali novu tehniku i ona krenula da ga baci, osetila blagi dodir na zadnjici. Sa rastućim gađenjem gledala je u njega sa visine.

„Šta je to bilo?“, upitala je ljutito, čvrsto stežući šake.

„Na šta misliš? Pao sam kako treba“, odgovorio je Filip, gledajući je zbunjeno. Ali to je bila laž. Znala je da se samo pravi i da dobro zna šta je uradio. Razmišljala je da li da ga udari i razotkrije pred svima koji su sad sa zanimanjem gledali njihovu interakciju. Ali iz nekog razloga njena usta nisu mogla da se pomere. Uspevši

da se izbori bar sa delom navale nekontrolisanih osećanja, sve što je na kraju rekla bilo je: „Da tako nešto više nikad nisi uradio. Ili ćeš zažaliti.“

Neko vreme ga je gledala da mu dâ do znanja da je ozbiljna, a onda je zamolila nekog drugog da radi s njom.

*

Njena pretnja je delimično uspela. Nastavio je sa takozvanim komplimentima koji su se većinom odnosili na njen izgled i na to što je „žensko“. Nekoliko komentara bilo je čak na granici neprimerenog. Najvažnije je bilo da je prestao sa neprikladnim dodirivanjem. (Iako je i ona sama pokušavala da izbegne rad s njim, što je više mogla.) Nadala se da će mu posle nekog vremena, kad vidi da nije zainteresovana, sve to dosaditi i da će je ostaviti na miru. Sve dok trener nije izabrao Filipa za njenog sparing partnera. Želela je da se požali i da zamoli da radi sa nekim drugim, ali nije htela da pravi problem treneru i drugim učenicima.

Biće sve okej, valjda će on moći da se kontroliše, pomislila je sa prevelikim optimizmom. Ali on nije mogao da se kontroliše. Dok su vežbali zajedno, u trenutku kad je trebalo da se podigne sa poda kako bi on mogao da nastavi vežbu, njegove usne su joj dodirnule obraz. Prvo se zaledila, a onda odskočila što dalje od njega, i rukom pokrila obeležen obraz.

U neverici je gledala prema njemu i krenula da bunca brzinom svetlosti: „Šta, kog đavola, šta si to uradio, što si to uradio? Šta je to bilo, šta je to trebalo da znači,

šta? Rekla sam ti da to ne radiš, rekla sam ti jednom, rekla sam ti sto puta!! REKLA. SAM. TI!!!!“

Sada više niko nije trenirao i svi su zbunjeno gledali u nju. I Filip ju je zbunjeno gledao i iskoračio ka njoj. Ana se povukla korak unazad i ponovo počela da više na njega.

„Šta se ovde dešava?!“, trener je podviknuo i opet je nastala nelagodna tišina.

„Poljubio me je“, Ana je brzo izgovorila, ne želeći da dozvoli svojim mislima i strahu da je blokiraju.

„Gde te je poljubio?“, trener je upitao, sad gledajući u Filipa.

„U obraz“, Ana je odgovorila i potrudila se da ne zaplače.

„Dobro, i? Šta je tu toliki problem?“

Posle te trenerove rečenice, Ana nije mogla da veruje da joj sluh još uvek funkcioniše. S nevericom je pogledala prvo u trenera, a onda i u Filipa, koji joj se u tom trenutku podsmehnuo. Bes ju je napokon preplavio i ona je, brzinom pantera, odalamila Filipa po vilici. Kad je pao, još mu je za nauk uradila najbolniju polugu koju je znala.

Drugi učenici su se tada umešali i silom ih odvojili pre nego što mu je polomila ruku. Kad joj se Filip izmigoljio, ona ga je još jednom opsovala i brzim korakom izašla iz sale i iz kluba.

*

„Da li se stvarno desilo ono što kažu?“, Milan ju je zabrinuto upitao.

„Da, jeste. Filip me je seksualno uznemiravao na razne načine, dok mi već nije bilo dosta, pa sam ga isprašila. A zbog neprimerene reakcije trenera odlučila sam da napustim klub. Ako si tako nešto čuo, onda je to istina i to se desilo. Ali nekako ne verujem da si čuo takav sled događaja. Mora da je on izmislio neku drugu priču koja totalno nema veze sa stvarnošću?“

Po načinu na koji je Milan delovao posramljeno i krivo, bila je sigurna da je on čuo drugu verziju događaja. Posle nekoliko minuta tišine tiho je priznao: „Ja sam čuo drugačije.“

Ana je prekrstila ruke i prostrelila ga pogledom. „I kome više veruješ? Njemu ili meni?“

Prvo je delovao izgubljeno, ali onda je stegnuo zube i podigao pogled. „Više verujem tebi. Ne bi izmislila ovako nešto da bi skrenula pažnju, ili šta god... U to sam siguran“, izgovorio je, a onda joj je pružio ruku u znak podrške. Gledala je u njegovu ruku nekoliko trenutaka, a onda ju je čvrsto stegla potvrđujući njihovo prijateljstvo. „Izvini što nikad nisam primetio da te je neprimereno dodirivao. Kad je preterivao sa seksualnim šalama, pokušao sam da ga zaustavim, ali to nije bilo dovoljno...“

„Ne brini, Milane, opraštam ti. On je to radio planski i suptilno. A ja ti nikad nisam ništa rekla, tako da nisi ni mogao znati.“

Milan je nastavio: „Da li da se i ja ispišem iz kluba?“

Ana je slegla ramenima i iskreno mu rekla: „Kako god hoćeš. Mogu da razumem da ne želiš da menjaš klub. Samo budi svestan kakvi se sve ljudi nalaze u njemu.“

Milan je na to klimnuo glavom i delovao zamišljeno. „Razmisliću još o tome, pa ću doneti konačnu odluku uskoro. Inače, kako si ti?“

„Ja? Dobro sam, koliko mogu biti. Ti? Kako si ti?“

„Hteo sam da te pitam da li ćeš zbog ove situacije prestati da treniraš?“

Ana nije bila sigurna kako najpre da odgovori. „Da, jedno vreme neću da idem na treninge, pogotovo ne u naš stari klub. Ali ako me pitaš da li ću potpuno prestati da treniram, odgovor je ne. Održavaću formu i nastaviću da treniram, samo posle jednog dužeg vremenskog perioda i negde drugde. Zavolela sam ovaj sport i neću dozvoliti da me iko odbije od njega.“

Milan je na njen odgovor samo klimnuo glavom i čvrsto joj stegao ruku kako bi joj dao do znanja da će joj biti podrška. Ana je osetila veliko olakšanje, i napokon dopustila suzama da joj se sliju niz lice.

Bojan Bogišić

ISPIT

Još jedan pakleni dan je za nama, neka težina se oseća u vazduhu, a u prognozi kažu da nas je tek zapljusnuo vrući talas. Međutim, nije samo temperatura ta koja nas muči ovih dana. Ako otvorite bilo koje novine, ili pak, ako ste među onim malo savremenijim koji vole da aktuelnosti otkrivaju u digitalnom prostoru, uključite svoje elektronske uređaje, uočićete pregršt vesti posvećenih samo jednom događaju. Nedavno se zbio stravičan incident, koji je uspeo da okupira i potrese čitavo društvo. Jedna devojka, odskora svršena studentkinja, u medijima i u svom okruženju podelila je potresnu priču o tome kako ju je tokom studija višestruko seksualno uznemiravao renomirani i veoma cenjeni profesor. To je izazvalo veliki šok u društvu i zainteresovalo čitavu zajednicu za ovaj mučni slučaj. Ovo, nažalost, nije bio usamljeni slučaj, već su mu prethodila mnoga slična iskustva devojaka

koje su takođe studirale na istom fakultetu. Strašno, rekli bismo, je l' da? Pa dobro, neki od nas, možda ne baš svi. Pored onog dela ljudi koji se po nekom iskonskom, urođenom automatizmu zgražava i ježi kada vidi ili čuje za ovakve i slične strahote, od kojih te doslovno podilaze žmarci. Ako se pak malo udubiš u čitanje same ispovesti, postoji i ona druga, hvala bogu manja grupa ljudi, koji i u tuđoj nesreći nađu neki način da se postave u centar pažnje, ostavivši neki krajnje vispren i domišljat komentar, kojim nastoje da sagledaju stvar iz drugog ugla, ako je to ikako moguće, i pokušavaju da bace krivnju na samu žrtvu nasilja, a na nasilnika gledaju sa prezumpcijom nevinnosti, objašnjavajući nam time kako je važno ne donositi ishitrene zaključke i reakcije. Baš altruistički, zar ne? Slično reaguje i naš glavni junak Ivan, dok na putu ka fakultetu na svom malom ekranu lista dnevne novosti i objave ne bi li, bar malo, rasterao san sa očiju. Prelazi preko novosti, vidno neraspoložen, jer baš danas, pored ovih sumornih vesti i nedostatka sna, polaže i taj, poslednji i ujedno najteži ispit. Što bi se reklo, „sve se skupilo“. Napolju je bar 35 stepeni Celzijusove skale, a u autobusu u kom se Ivan nalazi mora biti i koji stepen preko toga, što mu znatno otežava jutro. Mislio je da ako uđe na prvoj stanici neće biti gotovo nikoga u ovo rano doba, i da će konačno moći da odmori svoju namučenu glavu, prepunu raznih informacija koje je, sa manje ili više uspeha, nastojao da upije prethodnih nedelja, dok se spremao za ovu bitku, sudar sa najtežim predmetom i ozloglašanim profesorom, koga nije glas da ne bi progledao

kroz prste ni rođenoj deci, a kamoli tamo nekom napućenom studentu, koji od samog polaska na fakultet sanja dan u kome polaže poslednji ispit i uzima diplomu u ruke. Globalna politika, teorije regionalne bezbednosti, uloga Henrija Kisindžera na tok rata u Vijetnamu... Sve su to samo neki od pojmova koji mu se vrzmaju po glavi, dok pogledom preleće preko objava na društvenim mrežama kojima se čini da kraja nema. Naravno, prevario se. Autobus je prepun ljudi, koji ranom zorom gledaju da pohitaju put svojih dnevnih obaveza i zadataka kako bi uspeji da, nekako, izbegnu onu surovu vrućinu koja nastupa kasnije. Nervoza raste, čini mu kao da se sve što je naučio pomešalo i preklopilo. Starica koja je sela do njega totalno ga je priklještila svojom opremom za pijacu, i ako se imalo pomeri, neko od njih dvoje će da sklizne sa sedišta i tako načini još jednu neprijatnost, koja im definitivno nije potrebna. Dan samo što je počeo, a Ivan potajno priželjkuje da se što pre završi. Od nerviranja nema vajde, od preslišavanja još manje, bar tako deluje. O čemu drugom onda da razmišlja? Listajući kroz nepregledan prostor na svojoj omiljenoj društvenoj mreži, nailazi na objavu jedne lokalne organizacije koja se bavi ljudskim pravima i zaštitom žena u kojoj se nalazi upravo ispovest gorepomenute devojke, i počinje da čita izjavu i komentare. Pita se: „Bože, ima li kraja ovome? Sad su odjednom sve imale problema sa nekim seksualnim prestupnicima. Kakva slučajnost, baš u isto vreme odlučuju da pričaju o tome, i kako su im samo slične izjave, prosto neverovatno.“ Naravno da je dobra osobina ljudi kada na vesti koje

pročitaju u dnevnoj štampi gledaju sa određenom dozom opreza i sumnje, i to što nastoje da sve preispitaju, sagledavajući iz više uglova, ne bi li došli do nečega što je, ako i nije potpuna istina, barem najpribližnije nekom realnom stanju stvari. Međutim, to se uglavnom ne dešava kada je potrebno da iskažemo empatiju i razumevanje za osobe koje su pretrpele određeno nasilje ili uznemiravanje, u nekom periodu svog života. Tada na red dolazi sva objektivnost i kritičnost kojoj svedočimo svakodnevno tokom poslednjih nedelja. Elem, da se vratimo na našeg glavnog junaka, koji je shvatio da putuje već čitavih 45 minuta, a da ga od krajnje destinacije deli još trećina puta. Temperatura napolju počinje da raste, sunce je već jasno vidljivo, a ono što nije vidljivo, ali se jednako tako oseti, jeste napetost u autobusu u kom se Ivan vozi, koja skače, uzrokovana porastom vrućine i sve većom gužvom sa svakom novom stanicom. Ivan nastavlja da čita komentare. „Kako je moguće da se u 21. veku, i to na ovakvim institucijama, dešavaju takve grozote?“, pita se. „Prosto nemoguće. Sigurno bi to neko video ili čuo, nema šanse da pored toliko ljudi, pa čak i kamera koje se nalaze po hodnicima i učionicama, tako nešto ostane nezapaženo. Osim toga, valjda i te devojke imaju nešto da kažu, valjda i one mogu da se sklone, da prosto odu. Ili da kažu 'ne'. Pa to je normalna reakcija za svakog ko se nađe u takvoj ili sličnoj situaciji, i to je sasvim dovoljno da vas taj neko ostavi na miru. Na kraju krajeva, to su sve porodični ljudi, ljudi od karijere, od formata, što bi se reklo. Ne bi valjda dozvolili da im se tako nešto omakne, i na

kocku stave sve za šta su ceo život radili, i posao, i karijeru, i porodicu. Osim toga, čak i da se nekako i desi takav incident, pa, prosto, otišao bih istog trenutka u prvu policijsku stanicu i prijavio šta mi se desilo, bez ikakvog razmišljanja, pa da vidimo onda šta će biti. A ne ovako, čekati ko zna koliko meseci, ili čak godina, pa kad već svi i zaborave na to, onda se time baviti. Evo, sad recimo, kada bi mi pala na stopalo torba ove babe, što mi je gotovo na nogu sela, toliko sam tanak sa živcima da bih je sigurno počastio pokojim drskim komentarem, kako nema smisla to što radi, i kako je bilo pitanje momenta kada će me ta torba, prepuna ko zna čega, gotovo obogaljiti.“ Konačno se gužva u kojoj se Ivanov autobus zaglavio nekako raščistila nakon poslednjeg skretanja u sporednu ulicu. Još jedna i stići će na svoje toliko iščekivano odredište. Ali, naravno, vreme je za još jednu trzavicu, pre nego se uspešno dokopa izlaznih vrata. Na sredini ulice se već danima nalazi rupa na putu nastala nakon poslednjeg pljuska, u koju autobus, naprosto, mora da upadne. Dum! Desilo se. Torba sa nekim plastičnim činijama je skliznula sa ženinog krila i pala Ivanu direktno na stopalo, na sreću ne povredivši ga. Žena se odmah izvinila svom saputniku s leve strane, vidno uznemirena što je torba pala baš na njega. Ivanova reakcija nije bila baš u potpunosti onakva kakvu je planirao, već samo jedno polutiho: „Nema problema, ne boli ništa.“ S obzirom na to da se autobus već približio njegovom odredištu, Ivan ustaje i odlazi do vrata kako bi uspeo da izađe bez većih problema jer je ljudi u autobusu koliko i zrna pirinča u kesi. Stoji

tamo, drži se za šipku, jedva, ni sam ne zna kako je uspeo toliko da se istegne preko dvoje ljudi ispred njega, ali uspeo je. Razmišlja, ali ne o tome koja bi pitanja mogao da dobije na ispitu, niti o tome da li je u potpunosti savladao i poslednje poglavlje u kome se pominje Fukujamina teorija o kraju istorije. Pita se zašto nije reagovao onako kako je samo minut pre nego što se mali incident zbio i sam zamišljao. Sva ta nervoza, sav stres, i vrućina, i još trista čuda, pogodnih za jednu drsku opasku, sve to nije bilo dovoljno da iz njega provali bes, već je kulturno i uljudno odgovorio. Sada više i nije toliko bitno, brzo je razbistrio misli i krenuo pešice ka svom fakultetu. Na hodniku ispred učionice u kojoj se nalazi ključ za tako dugo iščekivanu diplomu, gužva. Biće ovo, definitivno, dug i neizvestan dan, prepun uzbuđenja, ali ne baš onakvih kakvima se nadao. Uredno je predao indeks, seo na prvo slobodno mesto na klupici za čekanje, na kraju reda, razume se, i uzeo neku skriptu iz torbe, ne bi li iskoristio preostalo vreme da bar malo utvrdi gradivo. Na svu sreću, red se smanjuje neočekivano brzo, vrlo čudno. Ali za onoga ko zna koji je predmet u pitanju, i koji profesor ispituje, tu nema ničeg neobičnog. Lica koja izlaze iz učionice ne izgledaju bogzna kako. Prepuna razočaranja, reklo bi se, samo neodređeno zure u prazno i hitaju prema izlazu, ka slobodi. Tek pokoj student, onaj što je, kolokvijalno rečeno, došao na ekskurziju, izlazi sa blagim osmehom, misleći da se sada, uprkos neuspehu, upoznao sa samim pitanjima i načinom ispitivanja, te je u sledećem roku taj ispit, za njega ili nju, rešen. Ni sami nisu svesni koliko su u

zabludi, i da to neće biti tako kako su očekivali. Malo-pomalo, dolazi red i na Ivana koji je, uzgred, uspeo da obnovi čitavo gradivo, u kratkim crtama, iz svoje dugo pisane skripte i sada, pun samopouzdanja, ulazi u učionicu i seda na svoje omiljeno mesto, gledajući u profesora i njegovog asistenta, koji mu prave koktel pitanja. „Dajte štagod. Za šesticu ću nekako uspeti da se snađem, koje god pitanje da dobijem nema šanse da ponovo prolazim kroz ovo maltretiranje“, misli on u sebi. „Kolega, jesmo spremni?“ Začu se rezak i napukli glas cenjenog profesora koji je od svog mlađeg saradnika dobio pitanja koja se upravo sprema da preda našem Ivanu. Ivan uzima cedulju i baca pogled pun nestrpljenja da vidi ima li čemu da se nada. Prvo pitanje zna, dobro je. Drugo takođe. Super, još samo da ovo treće nije mnogo nezgodno i na konju je. Treće pitanje pročita jednom, pa zatim drugi put, nije mu jasno o čemu se radi. Kao da je neko, naprosto, istrkao stranice iz knjige na kojima se nalazi dotična lekcija. Ili možda halucinira, ko će ga znati, po ovakvom danu moguće je sve i svašta, ni tu opciju ne isključujemo. Odlučuje se da pozove profesora, pošto je asistent toliko udubljen u nešto što kuca na računaru da deluje kao da mu je čitavo lice poplavelo od ekrana. Jedva čujno kaže: „Profesore, može samo jedno kratko pitanje?“ Grlo mu se osušilo valjda, ko će ga znati. Profesor prilazi, i naginje se nad njim ne bi li video gde je zapelo, dok se desnom rukom oslonio na naslon stolice na kojoj Ivan sedi. „Nije mi jasno ovo treće pitanje. Čini mi se da ga nisam pronašao u knjizi, ili možda grešim? Ova dva preostala nisu problem, ali

ne znam šta je sa trećim.“ Profesor je iz nekog razloga danas ipak dobro raspoložen, a s obzirom na to da do tada još niko nije položio ispit, čak je i blagonaklon prema Ivanu. Profesor priznaje kako je baš to pitanje, nekim čudnim spletom okolnosti, iz one stare knjige, a ipak je ostalo u opticaju za ispitna pitanja. Međutim, s obzirom na to da mu je stalo da Ivan položi ispit, pogotovo kada je saznao da mu je poslednji, želi da mu pomogne. U učionici je nešto malo mračnije nego u ostatku fakulteta, te je na Ivanov papir pala neka neobična senka, i profesor polazi rukom ka prekidaču, pored Ivana, ne bi li upalio svetlo, i video šta ovaj šara po konceptu. Elem, nakon što je upalio svetlo, ruku nije vratio na naslon stolice, već na Ivanov vrat. „Šta je sad ovo?“, pita se. „Je li moguće da me on to drži za vrat ili možda grešim? Ma sto posto, nema druge. Užas, kakva odvratna ruka, i šta uopšte to treba da znači sad? Još je i pomera. E, pa, neće to moći tako. Sad ima da se okrenem i da mu skinem tu ručerdu, tako da mu više nikada neće pasti na pamet da tako nešto uradi. Ali, čekaj, 'ajde prvo da odradim nekako ovo treće pitanje kad mi je nagovestio o čemu se radi, a i vidim da mu je stalo da položim, pa će prihvatiti šta god da napišem.“ Ali nekako, olovka ne ide. Neće ni da se pokrene. „Je l' moguće da ovaj glupi asistent ne vidi šta ovaj radi, i da neće da ga prekine, samo da mi se, i doslovno, skine sa vrata?“ Sekunde koje protiču deluju kao sati, sve je kao na usporenom snimku. Nakon nekoliko trenutaka, Ivan se odlučio za, uistinu, hrabru reakciju, i izveo jedan vrlo specifičan pokret ugibanja, ne bi li profesoru stavio do znanja da treba

da makne ruku sa njegovih leđa. Ovaj je to i učinio i udaljio se ka katedri. Nekim čudom, znanje kao da mu je potpuno isparilo. Više ni ona dva pitanja, za koja je bio siguran da ih zna, nekako nisu mogla da se razjasne. Papir ostaje prazan. Šta god krene da zapisuje, sve gubi suštinu i smisao. Najednom, Ivan predaje gotovo prazan list papira i zbunjeno izlazi iz učionice, sa onim istim izrazom lica sa kojim je dobar deo njegovih kolega, ranije, napuštao prostoriju.

Andela Brkić

GRIMIZNOCRVENA

Vrtoglavica. *Trgni se.* Mučnina. *Trgni se.* Davim se. *Trgni se.*

Odeća je razbacana po podu kupatila. Zatvaram oči, osećajući svaku kap hladne vode koja mi lije niz lice i telo. Umorna sam od neprekidnog trljanja kože sunđerom, dok očajnički pokušavam da sperem ovaj osećaj srama sa sebe. Moje telo više nije moje, postalo je tuđe. Ukradeno je. Sedim na hladnom dnu kade. Jecaji su tihi, prigušeni, a suze su presušile. Tragovi ruku, samo meni vidljivi, poput crvenih pečata, zauvek su me obeležili. Vreme se rasteže, svaki trenutak deluje kao večnost. Čujem samo neprestano šuštanje vode. Svaka kap koja mi udara u kožu podseća me na njegov dodir, na težinu tih ruku. Vraćam film unazad, iznova i iznova, i gušim se. Tražim znakove koje sam možda propustila. Možda je sve u mojoj glavi. *Umišljaš.* Ne mogu da se oslobodim ovog osećaja. Svaki deo mene je uprljan, i svaka misao

iskrivljena. Grube ruke koje prelaze preko mojih otkrivenih ramena, a ja potpuno nema. Želela sam da vrištim, da pobegnem, da nestanem. *Ali nisi*. Nisam. „Preпусти se“, govorio je. „Tako si lepa“, šaputao mi je žmureći dok je koristio moju ruku da se zadovolji. *Prestani. Molim te, prestani*. Žmureći, ja sam pokušavala sebi da skrenem misli dok je dovodio sebe do vrhunca.

Osećam kako me obuzima tuga, kako me davi. Borim se da se setim ko sam bila pre svega ovoga. Borim se da povratim deo sebe koji je nestao u trenu. Žmureći, pokušavam da zamislim platno ispred sebe, belo, prazno i čisto. Pokušavam da zamislim boje koje bi mogle da mi donesu mir, a u misli mi nadolazi samo grimiznocrvena, krvava i nemirna boja pečata kojima sam prekrivena. Možda je upravo to rešenje – umetnost. Kada sam čitala knjigu *Frida Kalo i boje života*, prvi put sam videla da se neko na taj način nosi sa bolom i tugom kroz slikanje. Možda bih mogla i ja da pokušam da naslikam nešto.

Želim da slikam. Javlja se potreba da potezima četkice obrišem deo bola, da svakom bojom unesem bar neki tračak svetla, da probijem crni oblak koji se nadvio nada mnom. Frida. Želim biti Frida. Ona, koja je svaki svoj bol, svaku muku i patnju iz sebe izvukla i prenela na platno. Boje i četkice bi mi postale oruđe za isceljenje. *Ha*. Isceljenje. Zbog čega? Vraćam film u svojoj glavi – možda sam zaslužila ovo. Možda sam upravo ja razlog zbog kog se ovo dogodilo. Svaka reč, razgovor i pogled – sve je pod senkom tog jednog događaja. Tražim momenat koji bi mogao da objasni zašto se ovo desilo. Preispitujem sva svoja osećanja.

Sumnjam u svako svoje sećanje. *Kriva sam*. Možda da sam bila malo jasnija, odlučnija, možda... Šta da sam nešto drugo nosila tog dana, da li bi bilo drugačije? Možda je i bilo drugačije, a ja preuveličavam? Ne, nije tako. *Nisam luda. Nije u mojoj glavi*. Šta bi drugi ljudi mislili, da znaju? Da li bi me osuđivali? Da li bi možda razumeli? *Ne, nikako. I ne pomišljaj na to*.

A kada i poželim da budem stara ja, anksioznost me parališe, kao neki, sada već stalni saputnik. Ne mogu nikome da govorim o ovome. Potreban mi je beg. *Platno*. Da. Na platnu bih mogla da izrazim sve ono što ne mogu da izgovorim.

*

Nije lako. Boje i četkice deluju mi potpuno strano – kao da me neprijateljski posmatraju sa stola. Dani prolaze i prolaze, a ja tek povremeno uzmem četkicu u ruke i povlačim nesigurne poteze. *Ne možeš ti to*. Gledaj me. Boje se stapaju u haotičnu masu ispred mene, a potezi su nespretni. Ali kao da se u meni nešto ipak malo promenilo. Gledam ispred sebe tamni, olujni pejzaž. Gledam taj prizor ispred sebe, tu unutrašnju buru dok najsitniji delić bola iz mene nalazi svoje mesto na platnu. *Nastaviću*. Možda slikanje neće odneti moje ružno sećanje, ali možda, samo možda, odnese ovaj osećaj otuđenosti od same sebe.

*

Držim četkicu, a ruka mi leti po platnu. *Moja prva slika – haotična kao ja*. Boje se slivaju i mešaju, baš

kao i moja osećanja. Nešto se u meni promenilo. Sa svakom linijom, svakom bojom koju nanese kao da se vraća delić stare mene. Upravo ta grimiznocrvena koja mi je dolazila u misli pomogla je da crvene pečate, samo meni vidljive, sa svog tela prebacim na platno i shvatim da nisam ja ta. Nisam ja ta koja je ovo izazvala. Postalo mi je jasno da nisam ja ta koja na svojim leđima treba da nosi teret krivice. Krivica pripada samo njemu – nasilniku. Ovo možda nikada neće biti remek-delo, niti ću ja biti velika slikarka poput Frida Kalo, ali ovo delo će biti put ka mojoj slobodi. Videla sam snagu koja isijava iz slike, amaterske i samo meni razumljive. To je bila snaga koju mi je dala Frida, ali i oslobođenje koje sam sama za sebe izborila.

Ana Mirkailo

PRAKSA

„Uopšte mi se ne sviđa što su te odmah primili na praksu“, rekla mi je prekornim glasom preko telefona dok je kašljala.

Sigurno je opet pušila.

„Srećan ti prvi dan na praksi, dušo“, sarkastično sam odgovorila dok sam žurno koračala ka autobuskoj stanici.

„Je l' si ti uopšte imala intervju kod njih? Ne, nego te je profesor preporučio. Ti ne znaš ni kod koga ideš.“

„A šta je trebalo da kažem čoveku – hvala, ali ne hvala? 'Ajde, daj molim te, stvarno preteruješ ponekad.“

„Ja ti to kažem samo za tvoje dobro. I ja sam imala dvadeset tri godine.“

„E 'ajde, moram da prekidam, stiže mi bus“, uzvratila sam dok sam pogledom hvatala jedanaesticu koja se približava.

„Marija, molim te, čuv...“

Tada sam ugasila telefon. Više nisam mogla da je slušam, previše je naporna. Ne mogu da verujem da je moja keva u stanju da bude ljubomorna na mene. Žena ne može da prihvati da nisam više mala i da mi ne treba njena pomoć i zaštita. „Ljudi umeju da budu jako neprijatni na poslu.“ S tim mi je ispirala mozak ceo život. Mislim se – pa možda tebi, koja si radila u kafani i sa pijanim budalama. Ja ne radim sa pijanim budalama i uopšte neću da razmišljam o tome.

Jedanaestica je stala na dvesta metara od zgrade u kojoj se nalazila kompanija. Novoizgrađeni kompleks, potpuno od stakla, poslužio mi je kao savršeno ogledalo za brzinsko nameštanje kose.

Uz pomoć ljubaznog portira brzo sam našla lift i njime se penjem na drugi sprat, pravo do tehničkog prijema.

Za pultom je sedela žena prosede kose, rekla bih u kasnim četrdesetim, i užurbano kucala nešto po tastaturi.

„Izvinite“, obratila sam joj se tiho, ne želeći da je prekidam u poslu.

Nije podizala pogled sa ekrana kompjutera.

„Recite, samo budite brzi.“

„Dobar dan, ja sam Marija Jović. Danas bi trebalo da počnem sa praksom. Ja tražim...“

„Ako tražite profesora, on vam je u drugoj kancelariji desno, niz hodnik“, odgovorila je vojnički hladno.

„Hvala“, odgovorila sam kratko i nastavila niz hodnik.

Kucnula sam tiho, u nedoumici da li da sačekam kraj razgovora koji je dopirao iz kancelarije.

Unutra su me sačekali profesor i mentor, obojica zavaljeni u stolice sa kožnim naslonima.

Ugledavši me na vratima, vidno su se oraspoložili, a po profesorovom osmehu mogla sam da prepoznam da je srećan što sam se pojavila na vreme.

„Tačna kao sat“, prokomentarisao je veselim tonom, blago se osmehujući.

„Dobar dan, profesore, kako ste?“, upitala sam ga pružajući mu ruku. Nisam želela da pomisli da sam nezahvalna.

„Ovo je Marija“, rekao je okrenuvši se ka mom mentoru, „a ovo je Nenad, on će biti vaš mentor na praksi.“

„Drago mi je što se konačno upoznajemo. Čuo sam mnogo lepih stvari o vama“, uzvratilo je Nenad uzbuđeno, stegnuvši mi jako ruku pri pozdravu.

„Drago mi je“, uzvratila sam ljubazno. Nisam želela da pomisli da sam neka nevaspitana klinka. Sela sam na stolicu pored profesora i spustila torbu u krilo.

„Profesor i ja smo malopre razgovarali o vama i ja sam siguran da ćete tokom ove prakse naučiti baš ono što vas zanima.“

„I ja se nadam“, uzvratih nervozno.

„Dobro, ako vam ja više ne trebam, ostavljam vas“, rekao je profesor ustajući iz fotelje. „Želim vam srećan rad. I, Marija, ne zaboravite da mi početkom meseca donesete dnevnik prakse.“

U trenutku kada je profesor izašao iz kancelarije, osetila sam grč u stomaku i vrtoglavicu.

„Matori je neviđen smarač, kako možeš uopšte da ga slušaš na faksu?“

Grč u stomaku je bio sve intenzivniji i osećala sam sve veću mučninu.

„Mogu li da otvorim malo prozor, vrućina mi je?“, upitala sam ga bojažljivo.

Njegove plave oči bile su uprte pravo u moju košulju.

„I ja bih pao u nesvest da sam zakopčan do grla“, uzvratilo mi je smejući se.

Opet sam začutila. Prokomentarisao je to:

„Ajde, šta si se umusila tako? Pa nisi došla da robijaš. Sedi na moje mesto, ovde baš lepo duva klima. Taman da ti pojasnim šta treba da radiš.“

Nisam želela da sednem na njegovo mesto, ali sam ipak ustala. Pa pobogu, on mi je mentor i ne želim da misli da sam lenja. Sela sam na njegovu stolicu, a on je stao iza mene.

„Tvoj prvi zadatak je da na osnovu ove *Excel* tabele napraviš vizuale za društvene mreže. Možeš li to da uradiš do pauze?“, pitao me je šapatom na uvo.

„Da... valjda“, uzvratila sam.

„Vidiš, ovde već imaš određenu paletu boja koju samo treba da pratiš“, rekao je stavivši svoju ruku preko moje i prevlačeći mišem preko ekrana.

Gledam u policu sa registrima. Toliko želim da mi se jedan od njih sruši na glavu. Osećam kako mi diše za vratom. Udah, pa izdah.

„Je li to *Black opium?*“, upitao me je.

Bilo je prekasno da odgovorim bilo šta. A mislim da ne bi imalo ni svrhe. Spustio je ruku niz moja leđa i provukao je ispod košulje. Nisam sigurna koliko je sve to trajalo. Večnost ili minut, svejedno mi je.

Gledala sam u registre na polici...

Te večeri, kada sam završila praksu, pokupila sam stvari i spustila se liftom u prizemlje. Izašla sam napo-
lje i prošla pored izloga u kome sam se jutros ogledala.
Kosa mi je i dalje bila savršena. Nikad ranije nisam
primetila nekoliko sedih. Počupala sam ih i silno po-
želega da pozovem mamu.

I ona je nekada imala dvadeset i tri godine.

Iva Vukadinović

SMRAD

Stan izgleda kao da je u njemu skriven leš zbog kojeg se niko do sada nije usudio da uđe. Na laminatu ostaju otisci tvojih čistih cipela. Koraci se čuju duplo. U hodniku nešto smrdi, ali to je samo stan. Milovanovo telo je čisto. Valjda.

Dugo je čekao da se kockice slože i da mu ljubav bude uzvraćena. Išao je postepeno. Od toga da te na kursu nemačkog izabere za para u vežbanjima konverzacije, preko primerenih propitivanja o tebi iako su tvoji odgovori bili šturi, a na neka pitanja nisi ni odgovarala, ponuđenih bombona za Osmi mart, ponuđene kafe, pa sve do slučajnog susreta na jednoj svadbi. Ne dâ se opisati taj susret. Samo se desio. U plavom odelu sa belom košuljom i tvom plavom kombinezonu sa belom mašnom, za koju te povlači ka sebi, hvaleći te kako si se prelepo doterala. Ništa se više među vama tada nije desilo, ali nešto je u tebi počelo da se dešava i da te otvara.

Lik te je ispratio na bus i kao sasvim slučajno poljubio u teme da bi nesvesno tvoja ruka završila ispod njegove kragne i iznenada se rodila strast. Ima neke buljave oči koje zasijaše kao zvezdetine kad su ugledale prvu iskru tvog uzbuđenja. Jedan te isti pogled ima milion izgleda. Vrlo je malo priče tu bilo, osim one telesne. Dragana slini u tvojim gaćama dok se stapate u vrelim poljupcima. Toliko se nežno ljubi da ne želiš da nikad prestane. Možda i ne bi da nije naišao autobus.

Kad se pogledaš u ogledalu, vidiš novu sebe, prepoznaješ ljubav u sebi i shvataš da je tvoja ljubav prepoznata. Lice ti je lepo čak i tako pospano, razamazane šminke, pa i ujutru kad se probудиš, onako mamurna, opet si sebi prelepa. Čovek je najlepši kad je zaljubljen i kad mu je uzvraćeno.

Šteta što je svečani utisak prvog poljupca uprljao nejavljanjem. Šta bi ti donela ta poruka? Hm, možda potvrdu da nisi sanjala, da je istinito i da nisi sama u tom odnosu? Kad je toliko čekao da se smuvate, bilo je očekivano da postanete nerazdvojni čim dočekate svoje vreme, mada toliko strpljenje u procesu zaljublivanja možda govori i da je stidljiv. Koji su mogući razlozi da se ne javiš devojci nakon što ste se smuvali?!

U petak posle časa nemačkog završavate u parku da nastavite gde vas je autobus zaustavio. Zna se šta mladi u parku po mraku rade. Milovan u parku, ipak, čeka da se prilagodiš njemu i njegovoj (pred)igri. Nema veze, kad nemaš dovoljno iskustva i bolje je da te partner vodi. Čutiš i radiš, čekaš da te Milovan usmeri. Svakako je prelepo. Ono kad Milovan miluje. Osećaš sigurnost u svakom dodiru, svakim kontaktom „koža

na kožu“ Milovan ti ubrizgava ljubav. Veruješ iskustvu koje živiš, dobijaš prostor da otuguješ i koriguješ sva ona prethodna iskustva neprijatnih dodira.

Nakon parka sledi anksioznost, jer opet kontakta nema. Trudiš se da ne patiš za onlajn kontaktom, češćim viđanjem, niti za drugačijim sadržajem u odnosu, nego da prihvatiš ono što imaš. Jasno ti je da to neće biti veza, nego samo kombinacija. Mesec dana je prošlo u iščekivanju. Ne propuštaš nijedan čas nemačkog i na kraju čekate jedno drugo da krenete. Milovan ne govori gde, ali pretpostavljaš – opet u Vukov park, i pratiš ga. Posle parka svako juri na svoj prevoz. I da, u školi jezika krijete da ste se smuvali. Uživo na dejtovima, kao u paralelnom univerzumu, sve lepo teče. Na svakom susretu Milovan ti kupuje omiljene bombone, omiljeno cveće, omiljenu čokoladu, uvek ti pohvali stajling, interesuje se kako si, kakva ti je bila nedelja... Uživo si obasuta pažnjom i ljubavlju, a kod kuće tišinom i nesigurnošću. Dok se u jednom delu tebe budi novi život, drugi deo preispituje kvalitet. U nedostatku komunikacije počinješ da preispituješ hoće li te ovim tempom odvesti u krevet. Ako je veza, trebalo bi da bude više sadržaja, a ako je kombinacija, trebalo bi da brže imate seks. U svojoj anksioznosti preuzimaš inicijativu.

Na laminatu ostaju otisci tvojih čistih cipela. Koraci se čuju duplo. Smrad koji izbija može biti od životinja ili pokvarene hrane. Posteljina sluti na sve osim na strast. Pitaš se koliko je dosad lažnih strasti prosuto po njoj. On ti prilazi, nežno te miluje, magično ljubi u glavu, znajući šta najviše voliš, pa se polako spušta

do usana. Ruke prelaze preko tvojih grudih, bokova, do ruba haljine koju treba da skinu. Goriš od uzbuđenja toliko da okolnosti prete da postanu nebitne. Okreće te tako strastveno, ne odvajajući usne od tvojih i smešta u idealnu pozu. Uzdisaji vam se stapaju, osmesi krase lice, ali preranom penetracijom uzbudljivo ste-njanje smenjuje bolno. Let leptirića u stomaku pre-kida se njegovim šapatom: „Samo nemoj da vrištiš. Stisni zube i izdrži.“ U sledećoj etapi lavež pasa daje muzičku podlogu zapletu ovog filma u kojem se prsti kojima te je milovao u svakoj predigri, ocrtavajući konture tvog lica, pretvaraju u prste prašine koja sa poda prelazi u dno tvoje karlice bez tvog odobrenja. Koje senzacije treba da osećaš dok ti voljena osoba stimuliše Draganu? I zašto osećaš smrad, gađenje i bol dok on pokušava da pripremi tvoj himen za svoj polni organ?

Sve se odvija brzo i konfuzno, a ipak nikako da se završi. Dok organ produbljuje svoju putanju, tvom poslednjem leptiriću uskraćuje putovanje.

Ceo seks prate tvoje dve misli: „Gde je nesta(1)0 Milovan(je)?“ i „Izdrži, Anđo“. Ipak, koliko god mislila da sve treba da izgleda kako izgleda, da je sve u redu, da samo nisiiskusna i da ćeš izdržati, telo kaže ne. Nemaš više snage da se vucaraš gore-dole po njemu i tvoj umor izgovara: „Izvadi, molim te, ne mogu više“. On je to prihvatio na iznenađujući način: „Ako insistiraš, nećemo da forsiramo. Mirna si do alarma u 7“. Kad, ne lezi vraže, izjutra alarm završava na tebi pre nego što se začuo na telefonu. Pojasniš mu da je sinoć bilo suviše bolno da bi ponovila tako brzo, no on te ubeđuje

poljupcima u glavu, dodajući: „Za prvi put je bilo bolje nego što ti se čini!“

Sreća u nesreći, onaj telefonski alarm alarmira, pa tvoje „ne mogu više“ biva za dlaku spaseno.

Brže-bolje se oblačite i bežite sa mesta zločina. Smrad u hodniku te još više požuruje do vrata. Nakon što se najednom setio da pita kako je tebi bilo, ti iznova priznaješ: bolno, da bi on odgovorio: „Ne brini, Anđo, fizička bol je manja od duševne, a i trebalo je da koristiš lubrikant“. Zatim, poljubac u glavu označava razlaz svakoga na svoju stranu, sprečivši da tvoj bes dobije glas.

Upravo si shvatila da je sigurnost ta koja je doživela smrt u onom stanu, nakon čega niko više ne bi smeo da uđe. Je l' shvataš šta to smrdi?

Isidora Simonović

DESILO (MI) SE

Alarm je ponovo zazvonio... Prošlo je samo pet minuta od kada se poslednji put oglasio. Svakog dana se iznenadi kada u pet ujutru čuje poznato zvono za ustajanje, kao da ga prethodno večer nije sama uključila. I ponovo, još samo pet minuta u toploj postelji, i pitanje – još koliko dana do penzije...

Dok je čekala da provri voda za čaj, na kosu je stavljala viklere, kako bi izgledala kao da je upravo izašla iz frizerskog salona, jer se to od nje očekivalo. Nije imala vremena za dane provedene u trenerci sa mašnom kosom. Oduvek je obećavala, ljudi su verovali u nju i govorili da će jednog dana sigurno nešto postići. Ali kada bi je isti ti ljudi pitali za najveći uspeh, blede bi zurila u jednu tačku dok bi joj kroz misli prolazio čitav život pun odricanja i borbe za bolje sutra.

Dok je otključavala vrata kancelarije, neprestano joj je vibrirao telefon u torbi. Nije volela rane jutarnje

razgovore, čime je i opravdavala samački život „dobro-namernim“ i radoznalim članovima porodice. Ostavila je torbu na stolu trudeći se da ugrabi još nekoliko trenutaka samo za sebe. Nije joj se dalo. Onaj ko zove mora da je dobro poznaje čim ne odustaje... Naravno da je to bila njena najbolja drugarica iz detinjstva – Ana.

„Hoćeš li mi se nekad javiti iz prve?“, odbrusila je Ana.

„Zdravo i tebi, prijateljice!“, reče Klara kroz osmeh; iako je već navikla da joj se Ana javlja bez pozdrava, zabavljalo ju je da je s vremena na vreme podseti na pravila lepog ponašanja.

„Jesi li videla šta se dogodilo?!“, nastavila je Ana.

„Ne znam na šta misliš, samo što sam ušla u kancelariju.“

„Pogledaj društvene mreže odmah! Svi bruje o tome!“, rekla je Ana i prekinula vezu.

Šta je to uspeo da probudi ljude na društvenim mrežama tako da svi o tome govore? Da se nije zaratilo ponovo negde u svetu, da se ne dešava još jedan ekološki ustanak, da se nije dogodila saobraćajna nesreća poznatog glumca, samo su neke misli koje su joj prolazile kroz glavu. Sekunde su joj delovale kao večnost dok je prelistavala početnu stranu *Instagrama*, kriveći Anu što je uvek ostavi sa poluinformacijama.

Naišla je na vest. Telefon joj je ispao iz ruke. U trenutku ju je stomak zaboleo, a telo joj je oblila neobjašnjiva toplota. Otišla je da se umije. Kapljice znoja i vode su se mešale na njenom licu. Sigurno je neka greška. Nije dobro pročitala. Uzela je telefon sa poda, i nastavila da lista vesti. Svaka vest je imala istu sadržinu, samo su se mediji takmičili u tome čiji će naslov privući veću pažnju.

Došla je do intervjua koji je uradila poznata novinarka Branka, kojoj je verovala, ili je bar do sada mogla da veruje... Naslov je glasio „Ispovesti devojaka koje je na Pravnom fakultetu seksualno uznemiravao profesor G. Đ“. Nemo je gledala vest o čoveku koga poznaje, mentoru prema kome je osećala strahopoštovanje. Ko zna koji put tog dana, zazvonio joj je telefon. Na ekranu se pojavila samo jedna reč koja je bila dovoljna da ispravi kičmu i smiri se kao da se ništa nije dogodilo.

„Zdravo, Klaro!“, rekao je poznat muški glas.

„Dobar dan, profesore!“, odgovorila je jedva čujno.

„Kako si? Šta radiš?“, upitao je profesor.

„Radim, na poslu sam. Pišem tužbu na neku presudu. U stvari, žalbu pišem. Da, žalbu na rešenje o troškovima“, nespretno reče Klara, kao da nije godine posvetila učenju i advokatskom pozivu.

„Trebam ti tvoja pomoć“, reče profesor.

„Naravno, profesore, recite“, izgovorila je smireno, dok joj se grlo sušilo.

„Pročitao sam sinoć na vestima da sam nekog silovao. Ne, izvini, pogrešio sam. Kažu da sam nekog seksualno uznemiravao, to mu valjda dođe blaže od silovanja“, rekao je profesor sarkastično.

„Da, seksualno uznemiravanje predstavlja vid seksualnog nasilja, a samim tim je i blaži oblik. Silovanje je najekstremniji oblik seksualnog nasilja“, odgovorila je Klara, kao da se vratila u studentsko doba.

„Da, da... Znam da se baviš tim vašim ženskim pravima, pa bi trebalo da me braniš u ovom postupku. Hajde da se nađemo večeras da ti objasnim šta želim.

Poslaću ti poruku gde da dođeš“, rekao je profesor kao da se podrazumeva da će ona doći.

„U redu“, jedva da je izustila, a poziv je već bio prekinut.

Gorčinu razgovora je osećala čitavo prepodne. Spremala je govor i držanje, kao da će se pojaviti pred najvišom sudskom instancom na svetu, a ne kao da će se naći sa klijentom. Pitala se da li je joj je već klijent, pa ona ni na šta nije pristala. Ubeđivala je samu sebe da će odustati od slučaja ukoliko joj se ne dopadne ono što čuje.

*

Dok se užurbano približavala bašti poznatog kafića *Lux*, zagazila je u baru i isprljala cipele. Iako je i sama znala da će to verovatno samo ona primetiti, osetila se postićeno. Godinama građeno samoupozdanje, nakon završetka studija, nestalo je u trenu. Nije želela da se ovako pojavi pred njim, ali već je bilo kasno... Video ju je i mahnuo joj da priđe. Sedeo je u levom uglu bašte, iz koga je mogao da vidi ceo kafić. Sunčevi zraci, koji su se probijali nakon kišnih oblaka, davali su poseban sjaj njegovoj sedoj kosi. Nosio je teget odelo, uvek je držao do svog izgleda te su ga mnogi smatrali čovekom od ukusa. Bio je prepoznatljiv po tome što je uvek sa sobom nosio knjigu koju je u to vreme čitao. Ustao je i pružio joj ruku.

„Je l' se sećaš kako sam vas učio da je rukovanje važno?“, upitao je profesor.

„Sećam se“, rekla je Klara, u mislima se vrativši u studentsku klupu.

Ostatak vremena provela je slušajući o stanju u državi, međunarodnim odnosima i pomalo o konkretnom slučaju zbog koga su se našli. Čutala je i slušala, uvažavala je ličnost profesora iako se nije sasvim slagala s njegovim mišljenjem. Smatrao je da su mu kolege smestile, da ga više ne žele na fakultetu, pa su potplatili tamo neke studentkinje da se žale kako ih je nepristojno gledao, seksistički im se obraćao i dodirivao. Klimala je glavom, trudeći se da objektivno sagleda slučaj.

*

Danima je pripremala govor, iščitavajući sudsku praksu i svedočenja žrtava seksualnog uznemiravanja, kako bi mogla da pronađe slabe tačke njihovih iskaza. Činilo joj se da postoji obrazac kojim se predatori vode... Ipak, trudila se da ne unosi emocije jer je njena dužnost bila da brani pravo svog klijenta na pravično suđenje. Profesor joj je pomagao u pripremi, pa je sastavio i listu pitanja koje je želeo da iskoristi prilikom ispitivanja studentkinja.

Noć pred zakazano ročište nije spavala, 25. maj joj je omiljeni dan u godini ali ga se ovoga puta nije ni setila. Fokus joj je bio samo na suđenju, ponašala se kao da nijedan predmet sem tog ne postoji. Koleginice su za sreću polile vodu za njom dok je izlazila iz kancelarije, i ponovo je nakvasila cipele. Izgleda da ovih dana nema sreće sa obučom, ali nije dala da je to omete, ipak je on gleda i polaže nade u nju. Naučnik sa dugogodišnjim iskustvom i ugledom joj je, od svih

advokata, poklonio poverenje. Osećala se bitnom, što joj je davalo snagu da postupi po njihovom dogovoru.

Na ulazu u sudnicu stajali su roditelji devojaka koje će za nekoliko minuta ispričati svoju verziju priče, kao i novinari kojima je ovaj slučaj donosio nešto više klika na portalima. Majke su smirivale očeve, koji su želeli da se obračunaju sa profesorom, što je dodatno uznemiravalo devojke. Profesor je stajao uzdignute glave, kao da će uskoro primiti nagradu za najboljeg među jednakima. Nisu ga doticali komentari prisutnih, čak im je upućivao blagi osmeh, što je ove još više razljutilo. Klari se nisu dopadali pogledi koji su joj upućeni, ali je znala da svoj posao mora da obavi profesionalno.

Prilikom ispitivanja studentkinja, postavljala im je pitanja koja ne bi volela da je njoj neko nekada postavio. Nakon svakog pitanja, pogledala bi u profesora kako bi dobila odobrenje i ohrabrenje da nastavi.

Na red za ispitivanje je došla jedva punoletna devojka. Krhka i nežna poput srne, Mirka je stajala za govornicom čvrsto rešena da ispriča šta joj se dogodilo. Klara je izvadila papir iz fascikle na kome je crvenim slovima bilo ispisano Mirkino ime.

„Koja ste godina?“, upitala je Klara, misleći na godinu studija.

„Prva“, reče Mirka.

„Kako ste upoznali profesora kada on ne predaje na prvoj godini?“, upitala je Klara, gledajući Mirku pravo u oči.

„Prijavila sam se na radionicu koju je profesor Goran držao, želela sam da steknem što više znanja kako bih lakše položila ispite“, pravdala se Mirka.

„Da li ste na radionicama skretali pažnju profesoru svojim izgledom i govorom? Želeli ste da i kod njega što lakše položite ispit?“, Klara je pročitala pitanje sa papira.

Mirkin advokat je automatski ustao i tražio od sutkinje da zabrani Klarino kapciozno pitanje, što je ona i učinila. Klara nije imala više pitanja za Mirku, te je profesor, kao okrivljeni, nastavio sam ispitivanje.

„Mirka, znamo se, pa zašto ovo radiš? Kako te nije sramota da dolaziš ovde i optužuješ me za nešto što ti nisam učinio? Sećaš se kako si dolazila obučena, da ne kažem svučena, pa sam te ja uvek očinski savetovao da učiš i budeš dobra studentkinja, i buduća pravnica. Mogao sam da protiv tebe pokrenem i disciplinski postupak, pa nisam. Hteo sam da budeš najbolja, a ti mi ovako vraćaš. Ovo me vređa, da li si svesna da tvoje laži mogu da ugroze moju karijeru, porodicu i ugled... Da li ti znaš ko sam ja?!“, samouvereno je govorio profesor Đorđević.

Na Mirkinom licu se mogao videti strah. Vidno uznemirena, pogledom je tražila mesto gde može da sedne, ali ju je sutkinja opomenula da tokom svedočenja mora da stoji za govornicom ili će napraviti pauzu. Želela je da se svedočenje što pre završi pa je nastavila da stoji. Suze su joj tekle dok je odgovarala na profesorova pitanja. Setila se kako ju je profesor jednom prilikom zaključao, nakon čega je počela da plače, a on joj je govorio da nema ničeg tako zavodljivog kao suze lepe žene. Gde god da teku, one probude pažnju i interesovanje onog ko ih posmatra. Govorio joj je da je ona njegova Lolita, pa čak i Kaporova Una kojoj će

sutradan posvetiti prve reči predavanja sa početnim slovima njenog imena. Pre nego što su se obratile sudu, Mirka i ostale studentkinje su se pozivale na Pravilnik o sprečavanju i zaštiti studenata od seksualnog uznemiravanja, ali su naišle na ćutanje uprave fakulteta.

Nakon Mirkinog svedočenja, nastala je galama u sudnici. Neki su pružali podršku Mirki, drugi su psovali, tražeći pravdu i osudu na doživotnu robiju seksualnog manijaka. Sutkinja je zahtevala mir u sudnici uz opomenu da će prisutne novčano kazniti ili ih izbaciti iz sudnice. Profesor je sedeo mirno, ne želeći da bude saslušan, što mu je i sam zakon dozvoljavao, a da bi pokazao koliko je iznad celokupne situacije čak je i prelistavao roman koji je poneo sa sobom na suđenje.

Na izlazu iz suda, Klaru i profesora su sačekali novinari, želeći još jednom da iskoriste priliku da im postave pitanja. Projurili su kroz masu ljudi sa transparentima podrške studentkinjama, ne želeći da daju komentare.

*

Trudila se da se navikne na medijsku pažnju koju je sada imala, ali joj nije polazilo za rukom. Odlučila je da prestane da čita negativne komentare o sebi, pravdajući se svojom ulogom advokatice. Na sastanku sa psihoterapeutkinjom govorila je o svakodnevnim aktivnostima, problemima na poslu, ali najviše o trenutnoj situaciji.

„Da li mislite da vas ovaj slučaj toliko pogađa zbog toga što ste i vi doživeli isto?“, upitala je Klaru psihoterapeutkinja.

„Kako mislite isto? Ne razumem šta želite da kažete“, zatečeno je odgovorila Klara.

„Da li se sećate zbog čega ste prvi put došli na razgovor kod mene?“, upitala je psihoterapeutkinja.

„Ne, to ne može da bude isto. Goran je mene voleo. Mi smo bili u vezi, samo je taj odnos bio previše komplikovan za moje mlade godine. Voleli smo se, krili smo tu vezu jer je tako moralo. Nismo smeli da dozvolimo da se neko umeša. Želeli smo da to uspe“, počela je da se pravda Klara.

„Da li ste potisnuli sve loše stvari zato što ste tada bili srećni?“

„Sreća je relativna stvar, šta znači biti srećan... Htela sam da se osetim voljenom, prijala mi je njegova pažnja. Nisam uvek bila zadovoljna kako se ponašao prema meni, ponekad me je ignorisao i nije se javljao danima, ali sam znala da me želi.“

„Klaro, da li se sećate kako je počeo vaš odnos?“

„Bila sam možda druga ili čak prva godina kada me je primetio. Iz mase studentkinja koje su učestvovala na njegovoj radionici, mene je izdvojio. Rekao mi je da sam vredna i da vredim, da će mi pokazati put kojim idu uspešni ljudi. Naučio me je kako da sedim i da se ponašam, bila sam mu zahvalna na pažnji koju mi je pružio. Želeo je sa mnom sve. Govorio je da su mu moji dodiri inspiracija za dalji rad i napredak.“

„Zbog čega ste raskinuli?“, upitala je psihoterapeutkinja, primećujući kako se Klarino telo grči, kao kada je prvi put došla na razgovor. U duši je bila ona ista devojčica, samo sada u telu odrasle žene.

„Odrasla sam, shvatila sam da ne mogu večno da budem druga žena. Nisam želela da se više krijem.“

„Klaro, šta se onda desilo?“

„Goran je poludeo, nije mogao da veruje da ja njega ostavljam. Govorio je da ne mogu da mu oduzmem ono što sam mu već dala, pokušavao je da me ubedi da grešim. Kada smo se kasnije viđali na nekim događajima, uvek se trudio da me poljubi ili dodirne, ali ja to nisam želela. Jasno sam mu stavila do znanja da to ne želim više da radim. Trebao mi je neko ko će mi skuvati čaj kada sam bolesna, prošetati sa mnom ponosno me držeći za ruku, a sa njim to nisam mogla da imam.“

Usledili su dani ćutanja... Klara nije mogla da izađe iz kuće, sedela je u pidžami i gledala filmove, razmišljajući da li je pogrešila i da li je nanela bol svojim pitanjima tim devojkama na suđenju...

*

Advokat mladih studentkinja je, još jednom, u završnoj reči podsetio na sve ono što su prošle njegove klijentkinje. Govor je bio emotivan, svi su ga pažljivo slušali. Kada je završio, na red je došla Klara i dalje uverena da mora da brani pravo na odbranu svog klijenta i čoveka koga je volela.

Završnu reč je počela rečima: „Pretpostavke su opasne jer nisu zasnovane na dokazima...“

Nije stigla da završi rečenicu, a već se iz publike čuo glas studentkinja koje su govorele: „Desilo se! Desilo mi se! Desilo nam se! Treba nam neko ko će nam

verovati! Sutradan ćeš na našem mestu biti ti ili tvoja ćerka, neko tebi blizak...”

Sutkinja je pokušavala da smiri situaciju u sudnici kako bi Klara mogla da nastavi završnu reč. Ostavivši papire na stolu, Klara je sela i osetila krivicu za sve ono što su prošle ove devojke. Ko zna koliko je još devojka prošlo isto ovo, a možda je ona mogla to da spreči da nije romantizovala svoj odnos sa profesorom. Dok je krivila sebe, osetila je na butini profesorovu ruku. Tražio joj je da ustane i završi započeto. Nastavila je nepomično da sedi.

Nina Andrijanić

BELA KOŠULJA

Marija Stamenić sedi u kancelariji, na trećem spratu, u zgradi firme.

Zakopčava još jedno dugme na beloj košulji koju nosi, kao da nešto naslućuje.

Dokono kucka po tastaturi, žvaće žvaku i proverava telefon i koliko je sati, čekajući 15.00 i pauzu za ručak. Stiže joj poruka od Ane, njene najbolje drugarice, u kojoj ona piše o nečemu što joj se desilo na poslu i o čemu mora da joj priča kada se nađu na kafi u subotu.

Subota. A danas je tek ponedeljak. *Nadam se da će mi nedelja brzo proći.* Tok misli joj prekida šef koji ulazi u njenu kancelariju.

Isprva je zbunjena njegovim dolaskom, ali nakon što primeti da je stao tik iznad nje i da je ne gleda u oči već u belu košulju, koju zahteva od radnica da je nose, postaje joj jasno; na kraju krajeva, navikla se na ovo. Navikla se, zar ne ?

Marija ustaje, pravi se da mora da otvori prozor, sve samo da ne ostane u sedećem položaju i u neprijatnoj i zastrašujućoj situaciji.

Njen šef je čovek od četrdesetak godina, oniži i proćelav; ona zna da nije prva kojoj se ovo dešava, a sigurno ni poslednja; priča se o njemu po kancelarijama, a žene ga ne prijavljuju da ne bi izgubile posao.

„Dobar dan, kolegice“, pozdravlja je šef. „Samo proveravam kako napredujete“, nastavlja.

„A, ma dobro je“, nervozno odgovara Marija, „znate vi mene“.

On joj se približava i opet gleda u njenu košulju. „Pa“, nastavlja on, „ako vam nešto bude zatrebalo, znate gde možete da me nađete.“

Marija se naglo povlači unazad i odgovara: „Naravno, hvala“.

Šef izlazi a ona pokušava da ujednači disanje.

Kada će ovo prestati ?, pita se.

Pauza za ručak dolazi i prolazi; radni dan se završava.

Marija izlazi iz zgrade, već umorna i pospana, razmišljajući o svom toplom krevetu i velikoj šolji čaja koju će popiti pred spavanje.

Dok hoda ka autobuskoj stanici, odgovara Ani na poruku; pomeraju izlazak za petak, kada Marija završi s poslom i radnom nedeljom.

Marija rasejano ulazi u autobus i seda na prvo slobodno mesto, ne gledajući pored koga.

Dok piše poruku, oseća neko komešanje do sebe. Utom diže pogled koji se sreće sa očima muškarca, na prvi pogled naočitog.

Ima duboke plave oči, kratku tamnu kosu i obučen je u crno. Mariji pogled pada na njegovo krilo, gde je stavio ruku. Odmah joj je jasno kuda ovo vodi i u trenutku pomisli da bi mogla da promeni mesto, ali je autobus već krenuo.

Pokušava da se što više pomeri na kraj sedišta i nastavlja da gleda u telefon, nadajući se da joj se čovek neće obratiti.

Prvih nekoliko minuta sve protiče normalno, dok ne oseti pritisak uz nogu i oseti njegovu butinu koja se pripija uz njenu. Podiže pogled ka njemu, nadajući se da će moći očima da mu dâ do znanja da prestane, ali on gleda u daljinu, praveći se da se ništa ne dešava.

Marija prekršta noge i time se oslobađa neprijatnog pritiska, ali potom oseća njegovu ruku uz svoju.

Već počinje da joj biva neprijatno i izleće joj: „Ne želim da me dodiruješ, tako da bih te zamolila da prestaneš“. Čovek diže pogled ka njoj, deluje zbunjeno.

On više ne progovara i sklanja ruku, a njoj je lakše jer se približava stanica na kojoj treba da izađe; već razmišlja o tome kako jedva čeka da se istušira kod kuće i spere sa sebe neželjene dodire i poglede.

Autobus se približava stajalištu a ona odjednom čuje prigušene zvukove pored sebe; ne želi ni da pogleda jer već zna šta se dešava, zna gde je ovom čoveku ruka, zna šta radi i njoj je toliko muka, toliko ju je strah, toliko je zgađena i uplašena da naglo ustaje i hvata se za šipku klataći se dok autobus ne stane.

Istrčavši na ulicu, Marija hvata dah i žuri kući; čuje da ljudi oko nje izlaze iz buseva i biva joj lakše što zna da nije sama.

Užurbanim korakom kreće ka zgradi.

Iza sebe čuje korake, ali i ne razmišlja o njima dok ne čuje: „Da ne znate koliko je sati?“, na šta se okreće ka glasu i dah joj zastaje u grlu. To je čovek iz autobusa. To je on.

Marija nastavlja da hoda unazad istovremeno mu govoreći kako ne zna, telefon joj je prazan, zaista ne zna koliko je sati, stvarno ne zna. Reči joj se stapaju jedna u drugu, toliko je uplašena da ne zna šta da radi.

Čovek joj polako prilazi i ona zna šta će pokušati. Zna, ali je od straha paralisana. Ne može da se pomeri, ne može da govori, ne može da vrišti, ne može da mu se odupre. Ne može.

Ulica je mračna, ali ona je nadomak zgrade; ako bi samo potrčala, pobegla bi od njega, ušla u ulaz i zaključala vrata. Ali ne može. Noge kao da su joj odsečene i plaši se da će, ako napravi samo jedan korak, pasti.

Čovek joj prilazi i grubo je gura u ulaz. Njen ulaz, njenu zgradu, pored njenog prezimena na poštanskom sandučetu.

Svetlo je isključeno, ali Marija svakako ne vidi ništa od straha. I od suza. Vid joj je zamagljen.

Muškarac je pribija uza zid i pripija se uz nju toliko jako da je boli. Kreće da joj skida kaiš, otkopčava pantalone i steže je tako jako da ona jaukne od bola.

Dok joj otkopčava dugmiće na košulji ona počinje da mu se odupire, da se brani, da ga udara, gura i grebe.

Čovek i dalje ne progovara već pokušava se odbraniti; dok su mu ruke zauzete njenim, Marija uspeva da ga šutne u međunožje, na šta se on savija i jauče, a ona

tu priliku koristi da potrči uza stepenice i drhtavim rukama jedva otključa vrata stana; ulazeći unutra zalupi vratima i zaključa ih.

Narednih nekoliko dana ostaje kod kuće. Ne može da ustane iz kreveta.

Ne jede, ne vodi računa o sebi, jedva ide do toaleta. Ne ide na posao. Ne javlja se nikome.

Sem Ani. Javlja se Ani i priča joj šta se dogodilo.

Ana kaže da se to dešava. Da preteruje i da će proći.

Marija joj prekida vezu usred rečenice i isključuje telefon.

Gleda u belu košulju zakačenu na ofingeru pored kreveta.

Bela košulja.

Možda je previše uska. Da je obukla nešto drugo možda se ovo ne bi desilo.

Henrijeta Erceg

LJUBIČASTI CVET I JA

Neću biti žrtva. To je obećanje koje sam dala cvetu. Zapravo, sva bića iz mog sveta su dala obećanje svojim cvetovima. Ja svoje obećanje nisam podelila sa ostalima; oni su sakrili svoja iza šapata i magle koja je skrivala njihova lica i živote. Ta magla je bila iza mog Mehura-školjke unutar kog sam živela; van njega bio je svet koji nisam mogla da vidim, niti čujem. Pretpostavila sam da je jedino fer da sakrijem lice iza maske nekoga ko je „uvek tu“ i „koga ne poznajete“, ali možete da ga vidite. Ne žrtva. Uvek sam volela da zamislim da su svi imali štit iza kog su se krili; svaka od nas je bila u svojoj školjci – neprimetna i bezbedna.

S druge strane bilo je obećanje samog cveta – da je bio moj, ničiji više, i da nikada neće izbledeti. Biće tu, uvek tu. Sačekaće me, koliko god daleko budem otišla. I da će biti ponosan na mene; jer sam postala snažna i vredna ponosa drugih. Postala sam osoba, a ne žrtva, zar ne? Ispunila sam svoje obećanje.

Volela bih da zamislim da sam i dalje dovoljno jaka, zar ne, cvetu? Tvoje purpurne latice su i dalje jako lepe i žive. Podsećaju me na život, ne na tugu. Ne na ono što se desilo, zar ne? Možda bih volela da sam mogla „istrajati“ u obećanju, i možda te iznenaditi.

Ali da li to znači da sam postala osoba? A ne žrtva? Možda to nije bitno, zar ne? Ali na kraju – iako si ostao samo biljka, nadam se da smo uspeli da razumemo jedno drugo malko više. Zar ne?

O autorkama i autorima

Nina Đurđević rođena je 25. februara 2005. godine u Jagodini. Za rođenje neizmerne ljubavi prema pisanju zaslužna je njena učiteljica, koja je bila prvi pokretač te strasti i kojoj je zahvalna do današnjeg dana. Pored pisanja, glavni hobi joj je sakupljanje hobija i interesovanja do te mere da ne može da ih nabroji, ali od kojih bi izdvojila volontiranje, sarkazam i nadu u bolje sutra. Trenutno studira komunikologiju i odnose sa javnošću na Univerzitetu u Ljubljani, volontira u Srpskom kulturnom centru „Mihajlo Pupin“ i organizacijama Irida i TEDxLjubljana i pokušava da pronađe sebe. Sve što radi, radi s jednim ciljem: da se sutradan nečije „Dragi dnevniče“ završi sa: „Jedva čekam sutra!“, a ne sa: „Nadam se da će sutra biti drugačije“.

Jana Lajšić ima 25 godina i diplomirala je sociologiju. Radi u oblasti ljudskih resursa, a pored toga

piše kolumne za organizaciju Irida. Ovo je prva njena knjiga i njen izlazak iz zone komfora, jer sebe nikada nije videla kao preterano kreativnu osobu. U slobodno vreme veze, čita i boravi u prirodi kad god je to moguće. Sebe bi opisala kao osobu koja je neprekidno u nekim obavezama i „to-do“ listama.

Ana Adžić rođena je 1998. godine na Novom Zelandu, apsolvirala je sociologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Tokom studija stekla je iskustvo u marketingu, ljudskim resursima i novinarstvu, gde leži njena strast. Njen prvi novinarski tekst, „Naučna fantastika za ekonomskog tigra u 21. veku, a uobičajena praksa za ostrvo 'na kraju sveta'“, objavljen je na *Zoomeru*, gde trenutno radi. Tekst se bavi temom akušerskog nasilja u Srbiji, pružajući komparativnu analizu postnatalne podrške porodiljama u Srbiji i na Novom Zelandu. Kreativnim pisanjem se bavi privatno, a priča koju ste pročitali je njen debi. Osim kreativnog pisanja, bavi se fotografijom i šminkanjem, pronalazeći kreativni ventil kroz drečave boje i nekonvencionalne stilove.

Ana Zdravković dolazi iz Svilajнца, diplomirala je japanski jezik, književnost i kulturu na Univerzitetu u Beogradu, a trenutno radi kao urednica. Sebe opisuje kao feministkinju, članicu udruženja Osnažene, koja želi da aktivno učestvuje u društvenim promenama, sa najvećim fokusom na problemima u vezi s osvetničkom pornografijom. Amaterski se bavi pisanjem.

Slobodno vreme voli da provodi uz mačke, knjige, ukrštene reči i domaću kafu.

Aleksandra Cvetković je rođena 1999. godine u Leskovcu, gde je završila gimnaziju 2018. godine i potom upisala studije psihologije u Nišu. Od 2022. godine je diplomirana psihološkinja, a trenutno je na master studijama socijalne psihologije i pohađa edukaciju iz kognitivno-bihevioralne terapije.

Oduvek je volela da piše i čita, iako je s godinama zapostavila pisanje. Učešće na Iridinom kursu vidi kao priliku da se „vrati korenima“ i prvi put napiše nešto što bi i drugi pročitali. Volela bi da jednog dana pomaže žrtvama nasilja, jer smatra da takva vrsta traume može da promeni ceo život, ali je to i dalje tabu-tema u našem društvu. Slobodno vreme uglavnom provodi u opsesivnom slušanju Tošeta Proeskog.

Jelisaveta Perišić (Kosjerić, 1999) diplomirana je politikološkinja za međunarodne poslove i uskoro master studija migracija. Radi kao novinarka na portalu *Balkan Green Energy News*. Aktivistkinja je u nekoliko nevladinih organizacija koje se bave zaštitom i promocijom ljudskih prava, prava žena i političkim pravima građana (CENTAR E8, CRTA, YIRH). Završila je nekoliko kurseva koji se bave nasiljem nad ženama (FER škola, Instruktaža za rad na SOS telefonu sa ženama žrtvama nasilja...). Prvi društveno angažovani članak „Seksualno nasilje i silovanje u ratu“ objavila je 2022. godine na blog stranici Inicijative mladih

za ljudska prava. Dobitnica je specijalne nagrade za priču bez naslova za doprinos razumevanju pitanja mentalnog zdravlja mladih, objavljene u zbirci poezije i proze mladih autorki *SUPERGIRLS, Devojke mogu sve*. Takođe, dobitnica je prve nagrade na regionalnom takmičenju za kratku priču organizacije Adela iz Osjeka. Ljubiteljka je umetnosti. Slobodno vreme provodi sa knjigom. Pozdravi svakog psa kog sretne na ulici.

Hana Gilanji je učenica Srpske gimnazije „Nikola Tesla“ u Budimpešti. U novembru prošle godine je postala edukatorica za obrazovanje mladih o ljudskim pravima, nakon što je završila obuku organizovanu od strane Saveta Evrope. Takođe je završila IV ciklus ženskih studija u Subotici sa završnim radom o biografiji aktivistkinje Sonje Licht, pod nazivom „Većita disidentkinja“. U aprilu ove godine je učestvovala na sedmodnevnom kursu u Budimpešti pod nazivom „Mladi aktivisti za demokratiju“ i trenutno samostalno piše projekat koji se bavi temama ljudskih prava, demokratije i omladinske participacije, a koji će biti realizovan u okviru meseca demokratije 2024. godine. U slobodno vreme voli da uživa u muzici u književnosti. Kaže da je njen najveći san da jednog dana živimo u svetu u kom nam aktivizam neće biti potreban.

Dajana Đorić rođena je 9. novembra 2001. godine. Ljubav prema pisanju razvila je još u osnovnoj školi. Njena profesorka srpskog jezika brzo je prepoznala

Dajanim talenat za pisanje pesama i podržala je u tome da zajedno naprave pano sa njenim pesmama, kako bi i ostali učenici imali priliku da ih pročitaju. Nakon osnovne škole, Dajana je nastavila da se bavi pisanjem, proširujući svoje interesovanje na kratke priče, često vezane za teme aktivizma. Jedan od njenih zapaženijih radova je članak na temu autovanja koji je napisala za časopis organizacije Labris, čime je dodatno osnažila svoj aktivistički angažman. Trenutno studira Dizajn interfejsa i korisničkog iskustva i u planu joj je objavljivanje njene prve zbirke pesama.

Sara Jelenković je rođena u Knjaževcu 25. jula 2006. godine. Učenica je Pravno-poslovne škole u Nišu, a pored pisanja aktivno se bavi pevanjem. Počela je da piše u januaru 2022. godine dok je kroz isto učila da kanališe svoje emocije i da se razvija. Prijavom za ovaj kurs je otvorila vrata aktivizmu ka kom teži duži vremenski period gledajući nepravde koje se dešavaju oko nas. Inspiraciju za priču koju je napisala pronašla je u pričama ljudi iz okoline i nada se da će ista pronaći put do ljudi kojima je najpotrebnija.

Dunja Milanković je studentkinja Fakulteta političkih nauka, smer socijalni rad i socijalna politika, i iako nije previše aktivna u društvenom životu, jeste aktivna u imaginarnom životu. Zbog toga se okrenula ka pisanju i uspela da objavi par priča i pesama u knjigama i onlajn časopisima/knjigama (pošto ne voli da priča o svojim postignućima, pronađite te priče sami

ako vas interesuju). Kad ne uči, piše ili čita, voli da se šeta svuda, gleda filmove i pije čaj.

Bojan Bogišić je rođen u Somboru 1999. godine. Oduvek je pokazivao interesovanje za istoriju i politiku. Interesantan podatak o njemu jeste da nikad nije jeo u *Makdonaldu*, ali je zato okusio kuhinje različitih kultura tokom svojih putovanja. Studije je završio na Fakultetu bezbednosti Univerziteta u Beogradu, nakon čega je počeo da se bavi pisanjem stručnih radova, o temama kojima se bavio tokom i nakon studija.

Andela Brkić je diplomirana profesorka jezika i književnosti na Filološkom fakultetu u Beogradu. Živi u Beogradu. Tokom studija stekla je iskustvo kao onlajn predavačica engleskog jezika, ali i volontersko iskustvo. Ceni svoje volontersko iskustvo zbog prilike da se povezuje sa različitim ljudima. Andela govori nekoliko jezika i uvek je zainteresovana da proširi svoje jezičke veštine. Njena ljubav prema jezicima povezana je sa strašću prema putovanjima, naročito prema morskim destinacijama, gde istražuje nove kulture i mesta. Takođe, gaji veliku ljubav prema životinjama i ima snažnu želju da se bavi aktivizmom, naročito u oblasti prava žena. Pored toga, želi da svoje amatersko pisanje pretvori u profesionalnu karijeru i istraži što više žanrova, kako bi kroz literaturu izrazila svoje ideje.

Ana Mirkailo Smederevka je na papiru, a u praksi nikad nije kod kući. Rođena je na Dan studenata i

društvene teme ne zaobilazi. Aktivizmom se bavi od svoje sedamnaeste godine. U školskim predstavama je većito igrala naratora, a danas se školuje da bude port-parol. U slobodno vreme je ili u biblioteci ili na planini.

Iva Vukadinović rođena je 28. novembra 2002. godine; živi, studira i pleše u Beogradu. Njena kratka priča „Prasak“ objavljena je u zbirci *I ovo je nasilje*, u okviru Iridinog istoimenog projekta o psihičkim oblicima rodno zasnovanog nasilja. Psihoterapija i vođenje dnevnika emocija podstakli su je da ponovo istraži svoj talenat za pisanje, koji je uz podršku bake, nastavnice srpskog jezika, utemeljila u detinjstvu. Danas dodatni doprinos daju studije istorije umetnosti, dok je u aktivizmu i Iridi našla prostor da strah, bes i bunt dobiju zdrav ishod i svrhu. Prijateljstva i zvezdana se-strinstva su vrata iza kojih iznova otkriva svoj put, dok njihova podrška obasjava svaki korak ka daljem rastu.

Isidora Simonović je rođena 22. oktobra 1999. godine u Aleksincu. Osnovne akademske studije je završila na Pravnom fakultetu Univerziteta u Nišu, i trenutno obavlja pripravnički staž u advokatskoj kancelariji. Aktivno se bavi izučavanjem ženskih prava i pobornica je rodno senzitivnog jezika. Inspiraciju za priču „Desilo (mi) se“ pronašla je u borbi hrabrih studentkinja Fakulteta političkih nauka, te ovom pričom želi da im pruži podršku, kao i da skrene pažnju na važnost donošenja i primene Pravilnika o sprečavanju i zaštiti studentkinja i studenata od seksualnog uznemiravanja.

Nina Andrijanić rođena u Kraljevu 2005. godine, ali živi u Beogradu, gde je studentkinja skandinavskih jezika na Filološkom fakultetu. Sebe opisuje kao feministkinju koja se bavi prvenstveno omladinskim aktivizmom, novinarstvom i LGBTQ+ pravima. U slobodno vreme voli da uči strane jezike, kuva, šeta i sluša muziku, piše ili čita.

Henrijeta Erceg rođena je 30. aprila 2000. godine u Užicu. Odmalena je interesuju pisanje i čitanje. Objavila je pet knjiga, od kojih je prva *Poštareve priče*, zatim je usledila trilogija o avanturama njenog kućnog ljubimca zeca, a potom *Svetla i Asfalt prekomorac* u izdanju Samizdata B92. Od 2015. godine živi u inostranstvu, prvo u Pensilvaniji gde je dve godine pohađala srednju školu „Mercyhurst Preparatory School“, zatim u Češkoj, gde završava srednje obrazovanje i započinje studije na Masarikovom Univerzitetu. Trenutno radi na novom rukopisu čija se radnja dešava u dalekoj budućnosti.

Grupa autora

I OVO JE NASILJE

Priče o seksualnom uznemiravanju

Izdavač

Organizacija IRIDA, Novi Sad

Urednica

Jasmina Radojičić

Lektura i korektura

Vesna Jevremović

Dizajn korica

Marica Bucek

Štamparija

Magnus, Beograd

Tiraž

350

CIP – Katalogizacija u publikaciji

Narodna biblioteka Srbije, Beograd

821.163.41-32(082.2)

I ovo je nasilje : priče o seksualnom uznemiravanju / [grupa autora] ; [urednica Jasmina Radojičić]. - Novi Sad : Organizacija Irida, 2024 (Beograd : Magnus). - 134 str. ; 20 cm

Tiraž 350. - O autorkama i autorima: str. 125-132.

ISBN 978-86-905386-1-4

COBISS.SR-ID 153067529